

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**ANALIZA DEJAVNIKOV IN POSLEDIC NIZKE RODNOSTI V
SLOVENIJI**

Ljubljana, september 2016

LIDIJA DOMITROVIĆ

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Lidija Domitrovič, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Analiza dejavnikov in posledic nizke rodnosti, pripravljenega v sodelovanju s svetovalko izr. prof. dr. Tjašo Redek

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravil/-a samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobil/-a vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označil/-a;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnal/-a v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobil/-a soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne 12. 9. 2016

Podpis študentke: _____

KAZALO

UVOD	1
1 OPREDELITEV RODNOSTI.....	2
1.1 Definicija rodnosti	2
1.2 Teorije rodnosti.....	4
1.2.1 Teorija demografskega prehoda	5
1.2.3 Mikroekonomska teorija rodnosti	9
1.2.4 Teorija medgeneracijskega pretoka blaginje.....	9
1.2.5 Sociološka teorija rodnosti	10
2 GIBANJE RODNOSTI	11
3 DEJAVNIKI RODNOSTI	16
3.1 Metoda raziskovanja	16
3.2 Neposredni dejavniki rodnosti	17
3.3 Posredni dejavniki rodnosti	22
3.3.1 Biološki dejavniki	22
3.3.2 Ekonomski dejavniki rodnosti.....	23
3.3.3 Kulturni dejavniki rodnost	27
3.3.4 Psihološki dejavniki rodnosti	29
3.3.5 Socialni dejavniki rodnosti.....	33
4 VPLIVI NIZKE RODNOSTI NA DRUŽBO	35
4.1 Negativne posledice nizke rodnosti	35
4.2 Vpliv rodnosti na trg dela	35
4.3 Javnofinančne posledice	38
4.3.1 Pokojninska blagajna.....	38
4.3.2 Zdravstvena blagajna.....	40
5 UKREPI ZA SPOPADANJE S PADAJOČO RODNOSTJO	43
SKLEP	45
LITERATURA IN VIRI	47
PRILOGA	

KAZALO TABEL

Tabela 1: Razlikovanje med tradicionalno in moderno družbo.....	6
Tabela 2: Razlikovanje prvega in drugega demografskega prehoda	8
Tabela 3: Povprečno potomstvo na žensko po različnih statusih v Sloveniji, 1942-1966 ..	13
Tabela 4: Rodnostna stopnja glede na zaposlitveni status žensk, EU, 2007-2011	14
Tabela 5: Pogojevanje rodnosti s številom že rojenih otrok, Slovenija	23
Tabela 6: Izračun izdatkov povezanih z vzgojo otroka do 25. leta starosti (v EUR)	24
Tabela 7: Vpliv državnih ukrepov družinske politike na rodnost	26

Tabela 8: Delež dohodka, ki bi se mu posamezniki odrekli v zameno za prosti čas	26
Tabela 9: Ukrepi delodajalcev, ki omogočajo lažje usklajevanje službenih in družinskih obveznosti.....	27
Tabela 10: Vpliv družbenega mnenja na odločitev za rojstvo otroka	28
Tabela 11: Razporeditev družbenih vrednot Slovencev (n=113).....	30
Tabela 12: Dejavniki, ki so vplivali na rojstvo prvorojenca, Slovenija	30
Tabela 13: Razlogi, ki vplivajo na posameznikovo odločitev za starševstvo	32
Tabela 14: Prebivalstvo EU po starostnih skupinah in izbranih letih	36
Tabela 15: Povprečno število uživalcev pokojnin iz obveznega zavarovanja za Slovenijo, od leta 2006 do 2015	38
Tabela 16: Izdatki za zdravstvo v EU-27, za leta 2000, 2008 ter 2009	41

KAZALO SLIK

Slika 1: Stopnja rodnosti v Sloveniji od 1954 do 2014.....	12
Slika 2: Ženske in živorojeni otroci glede na starost ženske, Slovenija, 2011	13
Slika 3: Starostna struktura prebivalstva Slovenije, leta 2015	15
Slika 4: Starost respondentov, Slovenija (n=115).....	17
Slika 5: Zakonski stan posameznikov, Slovenija (n=117), v %	19
Slika 6: Delež posameznikov, ki se je oz. se srečuje z neplodnostjo, Slovenija (n=118), v %	20
Slika 7: Uporaba alternativnih oblik zanositve, Slovenija (n=1118), v %	20
Slika 8: Uporaba različnih kontracepcijskih sredstev, Slovenija (n=118), v %.....	21
Slika 9: Razlogi za umetno prekinitev nosečnosti, Slovenija (n=15), v %	22
Slika 10: Delež verskih pripadnikov 2016 glede na anketiran vzorec (n=117), v %.....	28
Slika 11: Starost pri kateri se posamezniki v Sloveniji odselijo iz hiše oz. stanovanja svojih staršev (n=80).....	34
Slika 12: Napoved zaposlovanja glede na starostno skupino za EU, za leto 2013, v %	37
Slika 13: Napoved zaposlovanja glede na starostno skupino za EU, za leto 2060, v %	37
Slika 14: Starostna piramida EU (27), 1.1.1994 in 1.1.2014	38
Slika 15: Javnofinančni izdatki za pokojnine v 2013 in 2060 za EU (v %BDP).....	40
Slika 16: Zdravstveni izdatki po starostnih skupinah, 2002 in 2012	42

UVOD

Le malo stvari v življenju je determiniranih, to, da na koncu vsa živa bitja doleti smrt je ena izmed njih. A še ta se vedno bolj oddaljuje. Življenjska doba se daljša, zahvaljujoč novim naprednim znanjem in medicini. Med nami je vse več starejših ljudi. Njihov delež glede na celotno prebivalstvo pa se le še povečuje zaradi prenizke rodnosti. Nezaželen rodni je eden od glavnih izzivov sodobnega sveta. Družba je postala bolj materialna, človek pa išče individualno izpopolnitev tako, da uresniči svoje potencialne možnosti v izobrazbi in karieri. Starševstvo je običajno v drugem planu pri mladi generaciji. In ne le, da se starševstvo pomika v kasnejša leta, ljudje se zavestno odločajo za manj otrok. Sodobni tržni sistem in individualizem sta pri ljudeh razvila zavestno in pretehtano odločitev za nižjo rodnost. In čeprav je ta odločitev za posameznika optimalna, pa je celotno družbo popeljala tako daleč, da v Sloveniji že znižuje življenjsko raven.

Rodnost je pojav, ki je pomemben za politični in ekonomski razvoj države. Na mladih stoji svet, saj so nova intelektualna in delovna sila, družba pa zmanjšuje delež te populacije. In čeprav je res veliko več časa in denarja vloženega v manj otrok, ti v svoji odrasli dobi nosijo veliko večje breme od svojih prednikov. Ker je novorojenčkov vedno manj, število starih pa se povečuje, so veliko bolj obremenjeni s stroški za vzdrževanje delovno nesposobnega prebivalstva. Zato je to problem celotne družbe in ne le posameznika, saj vodi do novih javnofinančnih izzivov in reform. Ker javnost ne dojema nizke rodnosti kot globalen problem, ampak kot individualno svobodo, v svojem delu predstavljam razsežnosti rodnosti.

Cilj naloge je predstaviti pojav rodnosti. Predstaviti in poiskati želim glavne dejavnike, ki so krivi za nizko rodnost nasploh ter s pomočjo raziskave, ki jo bom izvedla, analizirati tudi vpliv posameznih dejavnikov na nizko rodnost v Sloveniji. Ugotoviti želim, kateri dejavniki prevladujejo in so zato največjega pomena. Predpostavljam, da se ženske in moški najprej posvetijo izobraževanju ter izgradnji svoje kariere. Pričakujem, da bosta kot najpomembnejša dejavnika izstopala izobrazba ter dohodek. Domnevam, da se anketiranci ne bodo želeli odreči dohodku v zameno za družinsko življenje. Matere se še vedno čutijo preobremenjene in ne čutijo zadostne enakopravnosti glede delitve dela v gospodinjstvu. Pričakujem, da ima na materinstvo velik vpliv tudi vera ter vaško okolje. Menim, da bodo verni anketiranci dali prednost družini kot vrednoti in šele zatem karieri in ostalim dobrinam. Domnevam, da si ljudje ob rojstvu otroka bolj želijo denarne pomoči. Hkrati pa sem prepričana, da ljudje ne čutijo državne podpore za spodbujanje rojstev. Nizka rodnost pušča tudi negativne posledice v družbi. Ugotoviti želim, kako nizka rodnost vpliva na trg dela ter javne finance, predvsem na zdravstveno in pokojninsko blagajno.

Uporabljala bom deskriptivno metodo, preko katere bom opisala različne pojave. Izkoristila bom stališča različnih avtorjev in jih primerjala med seboj z metodo kompilacije. Izrabila bom že zbrane statistične podatke in jih poskušala strjeno prikazati. V empiričnem delu pa

bom iskala aktualne rezultate s pomočjo ankete, ki jo bom izvedla med posamezniki v rodni dobi. Z anonimno anketo bom preverila, kateri dejavniki najbolj vplivajo na zavestno odločitev za manj otrok. V delu, kjer analiziram posledice, ponovno uporabim metodo kompilacije.

Naloga bo razdeljena na pet glavnih poglavij. V prvem bom predstavila rodnost kot enega izmed demografskih pojavov. Opisala bom različne statistične metode za merjenje rodnosti ter različne poglede na ta pojav skozi zgodovino. V drugem poglavju se bom posvetila gibanju rodnosti. Preučevala bom stanje rodnostne stopnje v Sloveniji. Tretje poglavje te naloge bo empirično, namenjeno dejavnikom rodnosti. Predstavila bom razlikovanje med posrednimi ter neposrednimi dejavniki rodnosti. Podrobneje bom opisala biološke, ekonomske, kulturne, psihološke in socialne dejavnike. Že izvedene študije bom dopolnila z aktualnejšimi rezultati, ki jih bom dobila z izvedbo anonimne ankete. Ker se večina držav srečuje z nizko rodnostjo bom četrto poglavje posvetila vplivom nizke rodnosti. Najbolj opazne posledice prenizka rodnostna stopnja pušča na trgu dela in na trgu javnih financ, zato se bom ukvarjala s tema problemoma. Države so že zelo zgodaj zaznale nevšečnosti, ki jih prinaša nizka rodnost in zato so razvile tudi različne ukrepe. Zadnje, peto, poglavje bom namenila ukrepom, s katerimi poskušajo države vplivati na rodnost in povečati rodnostno stopnjo.

1 OPREDELITEV RODNOSTI

1.1 Definicija rodnosti

Na podlagi definicije SSKJ lahko rodnost razumemo kot sposobnost, da kaj rodi, da plodove oz. sadeže. Šircelj (2006, str. 22) je v svojem delu to definicijo zožila. Pravi, da je rodnost izraz, ki pove, da je posameznik zmožen imeti potomce. Kot demografski kazalnik pa je rodnost razmerje med rojstvi in ženskami v svoji rodni dobi, to so ženske stare od 15 do 49 let. Pomembno je opozoriti na razlikovanje med rodnostjo in nataliteto. Pri slednji gre za razmerje med rojstvi in celotnim prebivalstvom. Poznamo različne vidike rodnosti. Lahko gre za zakonsko ali pa za zunajzakonsko. Razviti deli sveta poznajo pojem načrtovane rodnosti, medtem ko se tretji svet spoprijema z nenačrtovano rodnostjo (Janežič, 2011, str. 5).

Poznamo več kazalnikov tega pojava. Najbolj uporabljen je pojem **celotne stopnje rodnosti**. Gre za povprečno število živorojenih otrok na eno žensko v rodni dobi (15 – 49 let). Računa se za določeno koledarsko leto. Ta podatek dobimo tako, da seštejemo vse vrednosti starostno specifičnih stopenj splošne rodnosti za koledarsko leto.

$$F = \sum_{15}^{49} f_x \quad (1)$$

- F = celotna stopnja rodnosti
- f_x = starostno specifična stopnja splošne rodnosti v starosti x let

Kot naslednji kazalnik lahko uporabimo splošno **stopnjo splošne rodnosti**, pri kateri gre za razmerje med številom živorojenih otrok in številom prebivalstva, pomnoženo s 1000. Uporabljajo se podatki izbranega koledarskega leta.

$$f = \frac{N}{P} \cdot 1000 \quad (2)$$

- f = splošno stopnjo splošne rodnosti
- N = število živorojenih otrok
- P = število žensk, ki so v rodni dobi (15-49) na določen datum

Poznamo tudi starostno **specifično stopnjo splošne rodnosti**. Za ta kazalec potrebujemo podatek o številu živorojenih otrok materam izbrane starosti ter število žensk, ki so toliko stare. Podatki se morajo nanašati na izbrano koledarsko leto. Pokaže odvisnost rodnosti od starosti.

$$f_x = \frac{N_x}{P_{f,x}} \cdot 1000 \quad (3)$$

- f_x starostno specifična stopnja splošne rodnosti
- N_x = število živorojenih otrok, ki so jih rodile matere stare x let
- $P_{f,x}$ = število žensk, starih x let, na izbran datum

Naslednji kazalnik je **bruto stopnja obnavljanja prebivalstva**. Predstavlja število živorojenih deklic, ki bi jih rodila generacija žensk v svoji rodni dobi (15 - 49 let), če bi bile njihove starostno specifične stopnje rodnosti enake kot v opazovanem letu.

$$R = \sum_{15}^{49} \frac{N_{f,x}}{P_{f,x}} \quad (4)$$

- R = bruto stopnja obnavljanja prebivalstva
- $N_{f,x}$ = število živorojenih deklic, ki so jih rodile matere, stare x let
- $P_{f,x}$ = število žensk v rodni dobi starih x let

Neto stopnja obnavljanja prebivalstva pa predvideva še, da bi bila starostno specifična stopnja rodnosti in umrljivost enaka kot v opazovanem letu. Pod to predpostavko pomeni število živorojenih deklic, ki bi jih rodila generacija žensk v svoji rodni dobi (15 – 49 let).

$$Ro = \sum_{15}^{49} \frac{N_{f,x}}{P_{f,x}} \cdot \frac{I_{f,x}}{100.000} \quad (5)$$

- R_0 = neto stopnja obnavljanja prebivalstva
- $N_{f,x}$ = število živorojenih deklic, ki so jih rodile matere, stare x let
- $P_{f,x}$ = število žensk v rodni dobi, starih x let
- $I_{f,x}$ = tablično število živih žensk, starih x let

1.2 Teorije rodnosti

Že v davni preteklosti so se Rimljani in Grki soočali z rastjo prebivalstva. Leta 1798 pa je Thomas R. Malthus izdal esej z naslovom *An Essay on the Principle of Population*. To delo štejeemo za prvi produkt znanstvenega razmišljanja o rodnosti. Pravi, da nenadzorovana rast rodnosti narašča v geometrijskem zaporedju. Vsakih 25 let se rodnost podvoji. Problem pa nastane zato, ker se življenjski viri (hrana ipd.) povečujejo v aritmetičnem zaporedju. To privede do neravnotežja med razpoložljivimi dobrinami in številom prebivalstva. Visoka rast prebivalstva torej vodi v revščino. Da se temu izognemo, Malthus predlaga nadzorovano rast prebivalstva v dveh variantah. Lahko se odločimo za spodbujanje smrtnosti ali pa uvedemo preventivni nadzor s pomočjo umetnih prekinitev nosečnosti in kontracepcije. Prebivalstvo se lahko nadzoruje v treh oblikah. Z naravno selekcijo, ki nastane zaradi lakote, bolezni in vojn, bodisi z neprijetnimi dejanji kot so abortus, kot zadnjo obliko pa avtor ponudi seksualno vzdržnost, ki se uresniči preko odlaganja porok na poznejša leta starosti. Z raziskovanjem je dognal, da se Evropa poslužuje preventivnega nadzora. Priznava pozitivno povezanost med rodnostjo in življenjskim standardom, s to izjavo je vrgel senco na svoja poprejšnja dognanja. Z raziskavami je namreč ugotovil, boljši življenjski standard pospešuje in povečuje delež sklenjenih zakonskih zvez, kar se v demografiji odrazi kot višja rodnost. Hkrati pa navaja negativno učinkovanje socialno ekonomskega razvoja na rodnost, saj ljudje stremijo k boljši življenjski ravni. Ta njegova zadnja teza se je v prelomu iz 19. v 20. stoletje tudi izkazala za resnično (Černič Istenič, 1994, str. 23-24).

Ko so rodnost začeli preučevati z znanstvenimi očmi, so se rodile številne teorije, ki preučujejo gibanje rodnosti. Najstarejša in največkrat uporabljena ter dopolnjena je teorija demografskega prehoda.

1.2.1 Teorija demografskega prehoda

V literaturi najdemo študije o dveh demografskih prehodih. V nadaljevanju bom predstavila prvo demografsko tranzicijo, ki ji je sledila druga. Analizirala bom oba prehoda.

Izraz demografski prehod je prvi uporabil Notestein (1945) po tem, ko je bilo v družbi zaznati prehod iz visoke rodnosti in umrljivosti, na nižjo. Zavedal se je procesa modernizacije, temu je pripisal nizko smrtnost (Notestein, 1945, v Malačič, 1985, str. 42). Povišala se je življenjska raven, zdravstvo je postalo boljše in bolezni so bile vedno manj usodne za človekovo življenje. Vendar pa je družba ostala tradicionalna. Vera in tradicionalne vrednote so zakoreninjene v zavesti ljudi, zato rodnost ostaja nespremenjena. Prišlo je do zamika pri upadu rodnosti in posledično se je prebivalstvo povečevalo. Čez čas pa so sledili gospodarski šoki. Družba se je drastično spremenila, v porastu je bil individualizem in želja po napredovanju, družina ni bila več cilj posameznika, zato nanjo ni bil več vezan. Industrializacija je spremenila funkcije družine, večino nalog družine je prevzela šola ali katera druga inštitucija. Ljudje so začeli stremeti h kvaliteti in otroku omogočiti čim boljšo vzgojo, izobrazbo, zdravstveno oskrbo in materialno preskrbljenost. S tem je otrok postal velik strošek in par si je vse težje privoščil otroka. Velike razširjene družine je nadomestila manjša jedrna družina, ki jo sestavlja vsaj en od staršev in otrok. Jasno je, da so ti dejavniki privedli do padca rodnosti. Tako se danes še vedno srečujemo z nizkima stopnjema smrtnosti in rodnosti.

S svojim razmišljanjem je Notestein (1945) spodbudil številne mislece, med drugim tudi Landrya (1909). Le-ta je prvotno teorijo nadgradil in jo razčlenil v tri faze, ki so tradicionalna reprodukcija oz. primitivni režim, preoblikovana tradicionalna reprodukcija oz. vmesni režim ter moderna reprodukcija, ki še vedno traja. Glavna značilnost primitivne stopnje je avtomatičnost med življenjskimi sredstvi in rodnostjo. Človekovo razmnoževanje primerja z razmnoževanjem živali, le da se razmnoževanje naše vrste ustavi takrat, ko zmanjka razpoložljivih življenjskih sredstev. Večja kot je populacija, manjši so dohodki, kar poveča smrtnost. Zaradi večje smrtnosti se zmanjšajo tudi rojstva, populacija je manjša in dohodki na osebo višji. Tako se cikel vrti brez volje ali zavesti ljudi. Vmesni režim deluje po podobnem principu, le da se na nizke dohodke družba odziva z rodnostjo in ne s smrtnostjo. Ta proces je zaveden, rodnost zmanjšajo z nižjo poročnostjo. Družba ohranja življenjsko raven na določenem nivoju in se ne spusti do minimuma. Za zadnjo fazo je značilno hoteno in racionalno omejevanje rojstev. Ljudje se ne odločajo za starševstvo zaradi stroškov, ki jih otroci prinašajo. Otroka razumejo kot oviro za napredovanje svoje kariere, ljudje so introvertirani in sebični, saj želijo doseči čim več. Avtor teh režimov je za zadnjega predpostavil, da nanj delujejo predvsem posredni dejavniki, ki so nadomestili ekonomske. In ravno te njegove izjave so naletele na ostre kritike, saj so ravno ekonomski dejavniki vzrok za nastalo demografsko situacijo. Mogoče pa mu je očitati tudi preskromen opis srednjega režima (Malačič, 1985, str. 42-43).

V literaturi lahko najdemo številne zamisli o demografskem prehodu, bilo naj bi jih kar več v naši zgodovini. V šestdesetih letih 20. stoletja je rodnost znatno padla pod raven enostavne reprodukcije in to naj bi predstavljalo drugi demografski prehod v Evropi. Vendar zaznamo delovanje še vedno enakih dejavnikov, ki sta jih pripeljali modernizacija in industrializacija (Malačič, 2006, str. 222).

Najpogosteje citirana splošna definicija o demografskem prehodu izhaja izpod peresa Paula Demenya (1972): »V tradicionalnih družbah sta rodnost in smrtnost visoki, v modernih pa nizki. Vmes je demografski prehod« (Malačič, 1985, str. 42). Vsak raziskovalec demografije izhaja iz te predpostavke in jo sprejema kot pravo. Razhajanja so nastopila pri definiranju moderne in tradicionalne družbe. Šircelj (2006) je v svoji raziskavi uporabila Notesteinovo razlikovanje med tradicionalnim in modernim (Tabela 1). Za prvo je značilna agrarna družba in podeželsko življenje, druga pa zaznamujeta industrializacija in urbanizacija. Stroški vzgoje otroka so se dvignili, vloga ženske pa se je razširila tudi na ekonomsko oz. finančno področje. V tradicionalni družbi predstavlja problem visoka smrtnost, moderne družbe pa so ta problem že odpravile. V tradicionalni družbi je velika družina vrednota, postavljena s strani cerkve. Ker je v moderni družbi cerkev izgubila pomen, tudi ljudje niso več naklonjeni veliki družini.

Tabela 1: Razlikovanje med tradicionalno in moderno družbo

TRADICIONALNA DRUŽBA	MODERNE DRUŽBE
Visoka umrljivost, še posebno dojenčkov in otrok	Nizka umrljivost, zlasti dojenčkov in otrok
Agrarna družba	Industrijska organizacija družbe
Skupnosti so podeželske	Visoka raven urbanizacije
Kratkotrajno šolanje, nizka raven izobrazbe	Dolgotrajno šolanje, visoka raven izobrazbe
Nizka življenjska raven	Visoka življenjska raven
Omejene možnosti porabe	Naraščajoče možnosti porabe
Majhne možnosti, da bi ženska karkoli dosegla izven doma	Nova ekonomska vloga ženske, neodvisnost od gospodinjstvih dolžnosti, emancipacija
Nizki stroški nege in vzgoje otrok, otroci že zelo zgodaj prispevajo sredstva za preživljanje gospodinjstva	Visoki stroški nege in vzgoje otrok, otroci začno pozno ali pa sploh ne prispevati v družinski proračun
Delo je organizirano v družinah	Delo je organizirano v tovarnah in ustanovah
Zelo pomembna je vloga družine pri zagotavljanju ekonomske podpore in varnosti njenih članov	Zmanjševanje vloge družine pri zagotavljanju ekonomske podpore in varnosti njenih članov, ker to prevzema socialno zavarovanje
Velike družine in gospodinjstva	Majhne (nuklearne) družine

se nadaljuje

Tabela 1: Razlikovanje med tradicionalno in moderno družbo (nad.)

TRADICIONALNA DRUŽBA	MODERNE DRUŽBE
Verski nauki so naklonjeni velikim družinam	Zmanjševanje vpliva cerkve, vzor so majhne družine
Socialna nemobilnost	Visoka stopnja socialne mobilnosti, težnja po napredovanju
Ljudske tradicionalne metode kontracepcije	Moderne in zanesljive metode kontracepcije

Vir: M. Šircelj, Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja, 2006, str. 30.

Van de Kaa je leta 1987 vpeljal pojem drugega demografskega prehoda. Osredotočil se je na prevrednotenje ljudi, zaznal je njihovo spremenjeno vedenje in nove norme v Evropi. Ljudje so postali samozadostni, družinsko življenje se je umaknilo iz sistema norm. Temu je sledil tako velik padec rodnoti, da le-ta ni več zadostila pogojem za enostavno reprodukcijo. Drugi demografski prehod je Evropo zajel v 60. letih prejšnjega stoletja. Začetnik te teorije je obdobje opisal z naslednjimi besedami: »[...], ko se rodnot nekoliko nad samoobnovitveno stopnjo prične zniževati daleč pod nadomestno raven« (Kaa, 1987; povzeto po Josipovič, 2004, str. 55). Klasično teorijo demografskega prehoda lahko umestimo v prvo tretjino 20. stoletja, visoki stopnji rodnoti in umrljivosti sta padli. To obdobje najpogosteje opisujemo z naslednjimi glagoli: industrializacija, urbanizacija in sekularizacija. Naslednji dogodek, ki je zaznamoval demografijo je 2. svetovna vojna. Po koncu vojnih razmer je demografijo zajel baby boom. Sledil je še en demografski prehod, ki je prinesel ničelno rast. To spremembo vodi človeški individualizem in težnje po samouresničitvi, do česar so privedle konkurenčne razmere v postindustrijski družbi. Poleg že znanih ekonomskih sprememb, kot je na primer strošek vzgoje otrok, so zaznali tudi družbene in kulturne spremembe. Posameznik lahko svojo željo po starševstvu nadomesti z drugimi dobrinami, ki mu nudijo primerljivo zadovoljstvo. Če pa si močno želijo otroka, sprejmejo kompromis med roditeljstvom in željo po nevezanosti ter se odločijo za enega, največ dva, otroka. V glavah ljudi so se pojavili zelo pomembni zamiki. Zmanjšal se je pomen poroke, kontracepcija je postala sredstvo za načrtovanje družine. Iščejo se optimalne rešitve in koristi za morebitne starše in ne za nove generacije (Josipovič, 2004, str. 54-56).

Leathaege in Neels sta leta 2002 preučevala prvi in drugi demografski prehod v Evropi. Širceljeva (2006) je v svojem delu povzela njune temeljne ugotovitve in predstavila razlike med obema tranzicijama (Tabela 2). Medtem ko so pri prvi tranziciji še vedno veljale tradicionalne vrednote, je bilo pri drugi že drugače. Poročeni pari so postali bolj izjema kot pravilo, čeprav se je pri prvem demografskem prehodu število porok povečevalo. Šele z drugim prehodom se je razširila uporaba in učinkovitost kontracepcije. Zadnji prehod je le še nadaljeval val sekularizacije. Ljudje se končno popolnoma osamosvojijo in razbremenijo vnaprejšnjih predstav, ki jih ima družba na podlagi družbenega statusa svoje družine (Tabela 2). Posameznik samostojno izbere svojo poklicno pot in ni več vezan k obrti svojih

prednikov, medtem ko je bilo v času prvega demografskega prehoda še vedno pomembno tradicionalno nadaljevanje družinskega poklica.

Tabela 2: Razlikovanje prvega in drugega demografskega prehoda

PRVI DEMOGRAFSKI PREHOD	DRUGI DEMOGRAFSKI PREHOD
POROČNOST	
Delež poročenih je vedno višji, poročajo se mlajši	Delež poročenih pada, starost ob poroki se zvišuje
Zunajzakonskih skupnosti je malo	Prevladujejo zunajzakonske skupnosti
Malo razvez	Razveze so zelo pogoste, zakonske zveze ne trajajo dolgo
Ponovne poroke so pogoste	Število ponovnih porok je nizko
RODNOST	
Povprečna starost staršev ob rojstvu prvega otroka je nižja	Rojstva otrok se odlagajo v poznejšo starost, povprečna starost staršev ob rojstvu prvega otroka, rodnost je padla pod raven enostavnega obnavljanja
Kontracepcija ni razširjena in je neuspešna	Zelo zanesljiva kontracepcija
Nižje število zunajzakonskih otrok	Zelo visoka zunajzakonska rodnost
Nizko število žensk, ki so poročene in so brez otrok	Delež poročenih žensk brez otrok narašča
DRUŽBENO OZADJE	
Zaposlenost z osnovnimi materialnimi potrebami: dohodek, delovni pogoji, stanovanje, zdravje, šolanje, socialna varnost; vrednota je solidarnost	Na lestvici vrednot se močno povzpne avtonomija na vseh področjih življenja, kot nova pomembna vrednota se pojavi strpnost in sprejemanje drugačnosti
Narašča število članov v političnih, državljanskih in lokalnih skupinah; uveljavlja se socialna povezanost.	Izstopi iz socialnih in lokalnih skupnosti, manjša socialna povezanost
Normativna ureditev, sekularizacijski val, pluralizem političnih strank	Država se umika, drugi sekularizacijski val, odpor do avtoritete, ljudje hitro spreminjajo svoja politična prepričanja
Temelj družbe je družina, spolne vloge so različne; delavski razred se oblikuje v meščanskega	Ekonomsko osamosvajanje in emancipacija žensk, različne spolne vloge
Življenjske poti so vnaprej načrtane, poroke so pomembna vrednota, prevladuje en družinski model	Izbira življenjske poti je svobodna, prihodnost je odprta, različni življenjski slogi

Vir: M. Šircelj, Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja, 2006, str. 36.

1.2.3 Mikroekonomska teorija rodnosti

Glavni predstavnik tega pogleda je Becker. Njegovo najbolj odmevno delo sodi v leto 1981 in nosi naslov Razprava o družini. S svojo neposrednostjo vsebina knjige še danes naleti na ostre kritike množic. Žensko je videl kot gospodinjo, odrekel ji je konkurenčnost na trgu delovne sile. Navkljub temu, je gospodinjsko delo cenil do te mere, da mu je v ekonomskih krogih utiral pot med produktivno delo. Njegov argument se giblje v razlagi stroškov, ki bi nastali, če bi bilo potrebno gospodinjska dela poveriti tretji osebi. Zaveda pa se težav, ki nastopijo takrat, ko ženske ne sprejmejo vloge gospodinje. Becker glavna dejavnika rodnosti vidi v dohodku staršev in ceni otroka. Otroka vidi kot dobrino in priznava trg povpraševanja po otrocih. Krivulja povpraševanja se oblikuje na podlagi višine dohodkov in cene otroka. A zakonitosti konkurenčnega trga oz. nevidna roka trga lahko deluje le, če je otrok dobrina brez substituta. Takrat deluje pravilo količine in kakovosti. Več kot bodo starši vložili v kakovost manj bo v kvantiteti. Kako kvaliteten bo otrok je odvisno od tega koliko hočejo in so sploh zmožni starši vanj vlagati. Prispevajo k vzgoji, izobraževanju in primerjalnim prednostim, za katere mislijo, da bodo otroku doprinesle prednost v primerjavi z drugimi otroci. Priznava razlike med podeželjem in mestom ter morebitnimi političnimi ukrepi, ki uspešno povečujejo rodnost.

Svoje ideje je Becker (v Josipovič, 2006, str. 53-54) orisal tudi skozi zgodovino in spremenjeno vlogo temeljne celice vsake družbe, to je družine. Tradicionalna družba je bila v številnih pogledih omejena, ljudje niso razpolagali z veliko znanji, zato so živeli v negotovosti. Vloga družine je bila temeljna in je igrala glavno vlogo. Družba se je soočala z visoko smrtnostjo in le družina je nudila posebno vrsto varnosti. Patriarhalna družina je igrala pomembno vlogo vzgojitelja, svoje člane, ki so odstopali od komfortnega vedenja je kaznovala. Znanje se je prenašalo iz roda v rod in mlajša generacija je bila odvisna od nadaljevanja obrti svojih prednikov. Priimek je predstavljal blagovno znamko in še danes se čutijo prednosti znanega obraza, ki mu ljudje zaupajo in verjamejo v njegovo kakovost. Danes se soočamo s poplavo dobrin, ljudje so se ekonomsko osamosvojili in niso več vezani k matični družini. Poroka ni več vrednota, razveze so vse pogostejše, saj so izgubile negativen prizvok med ljudmi. Iz Beckerjevih del lahko izluščimo formulo, to je negativna povezanost med ekonomskim razvojem in rodnostjo (Josipovič, 2006, str. 53-54).

1.2.4 Teorija medgeneracijskega pretoka blaginje

Teorija medgeneracijskega pretoka blaginje se je rodila v Avstraliji demografu Caldwellu v osemdesetih letih 20. stoletja. Osredotoča se na družino, »temeljno proizvodno celico otrok«. Padec rodnosti povezuje z rastjo kapitalistične ureditve gospodarstva. Le-ta je nasledila družinsko obliko proizvodnje. Ugotavlja smer toka bogastva, če teče od otrok k staršem, lahko pričakujemo visoko rodnost. Velja tudi obratno, ko bogastvo teče od staršev k otrokom je rodnost nizka. Bogastvo ne pomeni le materialne dobrine in denar, pač pa tudi delo in

storitev. Njegovo delo je kritika klasične teorije demografskega prehoda, saj želi razložiti visoko rodno v neevropskih državah, čeprav sta jih zajela tako industrializacija kot tudi urbanizacija. Svoje raziskovanje je usmeril v države tretjega sveta. Rezultat visoke rodno je našel v tradicionalnem pojmovanju družine. To kar starši vložijo v otroke imajo kasneje povrnjeno v večji meri. Otroci so že od otroštva veljali za delovno silo, s svojim delom so prispevali k proračunu svoje družine. Otroci so bili veliko bolj samostojni, čustvene vezi med družinskimi člani pa so bile šibkejšje. Nosilec odločitev je star patriarh, ki nosi ugled in spoštovanje. Mlajši ga spoštujejo in mu ne nasprotujejo. Danes strogo osebne odločitve so bile rezultat kompromisa, iskali so gospodarsko najugodnejšo pot za svojo družino. Ženska je delala doma, medtem ko je moški skrbel za dohodek. Gospodinja si delo olajša le s pomočjo dela otrok, več kot jih ima, bolj je razbremenjena. Ti pogledi na družino so se ohranili kljub kapitalizmu, zaradi premalo plačanega dela delavcev. Potreboval je družino in naslednje generacije, če je želel ostati preskrbljen (Josipovič, 2006, str. 55).

1.2.5 Sociološka teorija rodno

Malthus je prvi, ki je na rodno gledal skozi sociološko steklo. Iskal je dejavnike, ki vodijo v padec reprodukcije prebivalstva. Predvidel je, da bodo pari iz nižjih družbenih razredov zavestno omejili svojo reproduktivnost, da bi lahko ohranili svojo eksistenčno življenjsko raven. Sociologija rodno opisuje na podlagi posrednega delovanja norm, vrednot in ciljev. Neposreden in glavni dejavnik so družbene razmere.

Vrednote, norme in cilji opredeljujejo vse življenjske pojave, eden glavnih življenjskih pojavov pa je rodno oz. potomstvo družine. Ljudje se danes vseh teh norm zavedajo bolj kot kadarkoli v zgodovini, zato je odločitev o rojstvu otroka pretehtana, zavestna in racionalna. Posledično narašča vpliv norm. Le-te pa oblikujejo socialne in ekonomske razmere dane družbe (npr. družbena mobilnost, vera, izobrazba, etika).

Sociološki pogled na rodno pa je razložil tudi zamike rodno nega odziva. Ekonomski in socialni razvoj je hiter, norme mu sledijo počasneje in šele temu se ljudje prilagodijo z dvigom ali padcem rodno sti. Vse omenjene spremembe morajo biti dovolj očitne, ljudje morajo čutiti njihov vpliv, šele potem se lahko nanje tudi odzivajo.

Cseh-Szombay (1948) razlikuje med makro in mikro dejavniki. Prvi so vsi dejavniki širšega socialnega družbenega okolja. Zelo pomemben mikro dejavnik pa je družina (Cseh-Szombay, 1948; povzeto po Černič Istenič, 1994, str. 48). Ravno spremembe v sestavi in pomenu družine so privedle do omejevanja rojstev. Družinsko življenje se je prilagodilo dejavnosti žensk na trgu proizvodnje. Ženska je postala konkurentka moškemu na trgu delovne sile. Zabrisala se je stroga delitev dela med partnerjem in partnerko tako na delovnem kot tudi na gospodinjstvem področju. Kljub poudarjanju enakopravnosti med spoloma ni dejanske enakosti. Za primerljivo ali celo enako delo so ženske manj plačane od

svojih moških kolegov. Hkrati pa doma opravi večino gospodinjskih del, odgovorna je za nego in vzgojo otroka. Nastopi konflikt, ki pojasnjuje visok delež razvez kaj kmalu po poroki. Razpad partnerske zveze s seboj povleče tudi neuresničene načrte glede starševstva. Avtor pa priznava, da so vsi ti pojavi povezani z industrializacijo in urbanizacijo, deagrarizacijo, socialno mobilnostjo ter neravnovesje med hitrim ekonomskim razvojem in počasnejšo rastjo družbenih institucij, ki bi bile smotrni odziv na nastale spremembe. Kot primer take institucije, so razne skupnosti oz. ustanove, ki bi lajšale delo zaposlenim materam, npr. vrtci (Černič Istenič, 1994, str. 48).

Vsaka od teorij je prinesla nove koristne informacije za poglobljeno razumevanje rodnosti. Vse teorije imajo svoje pristaše ter na drugi strani svoje kritike. Za celovito razumevanje rodnosti je potrebno kombiniranje vseh teorij ter razumevanje rodnosti kot demografski, ekonomski ter sociološki pojav.

2 GIBANJE RODNOSTI

Najbolj pereč problem je v svojem delu dr. Majda Černič Istenič opisala s temi besedami: »Letne vrednosti povprečnega števila živorojenih otrok na eno žensko namreč ne dosegajo vrednosti 2.08, kar predstavlja skrajno mejo stabilni in uravnoteženi prebivalstveni rasti« (Černič Istenič, 1994, str. 13). Avtorica je na ta problem opozarjala že v prejšnjem stoletju in sedaj, po več kot desetih letih, smo se le še oddaljili od cilja, kar je v povprečju 2.08 otroka na žensko. Pri nas je leta 2014 ta vrednost znašala približno 1.58 otroka na žensko, nanašajoč se na podatke SURS-a.

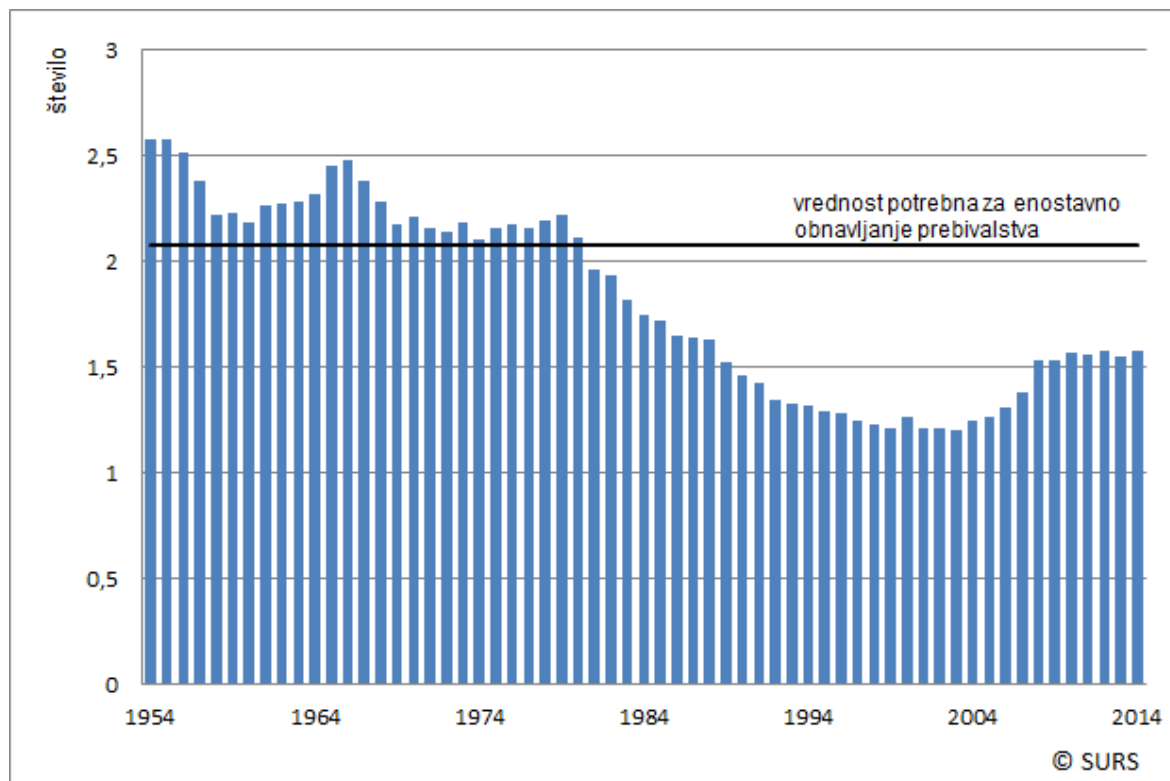
Ker pada delež mlade delovne sile, se v državno blagajno steka vedno manj davčnega denarja v višini, ki bi financiral staro prebivalstvo. Na te ekonomske in socialne probleme država redno opozarja preko medijev, so pa ljudje dosti manj ozaveščeni o političnih posledicah. Uveljavlja se konformizem in konservativizem. Večji delež, približno ena tretjina, volilnega telesa predstavljajo stari ljudje. Predstavljajo zelo močen vpliv na državnih volitvah (Černič Istenič, 1994, str. 15).

Obete za Slovenijo je tako opisala dr. Milivoja Šircelj: »V prvih letih 21. stoletja opazamo stagnacijo vseh letnih kazalnikov rodnosti, za naslednjih nekaj let pa predvidevamo rahel porast. Vendar ne zdajšnje ne predvidene vrednosti ne zadoščajo niti za pozitiven naravni prirast niti za obnavljanje generacij. Zadnje generacije, ki so še zagotovile obnavljanje, so bile rojene v letih 1911-1915. Pozitiven naravni prirast pa je bil zadnjič zabeležen leta 1996« (Šircelj, 2006, str. 263).

Slika 1 prikazuje, da je rodnostna stopnja padla pod raven enostavnega obnavljanja v poznih 70. letih prejšnjega stoletja. Le-ta je padala, dokler se ni začela počasi dvigati po letu 2004.

Zadnjih nekaj let ostaja rodnostna stopnja Slovenk približno enaka in še vedno močno pod ciljem, to je 2,1 otrok na žensko v rodni dobi.

Slika 1: Stopnja rodnosti v Sloveniji od 1954 do 2014

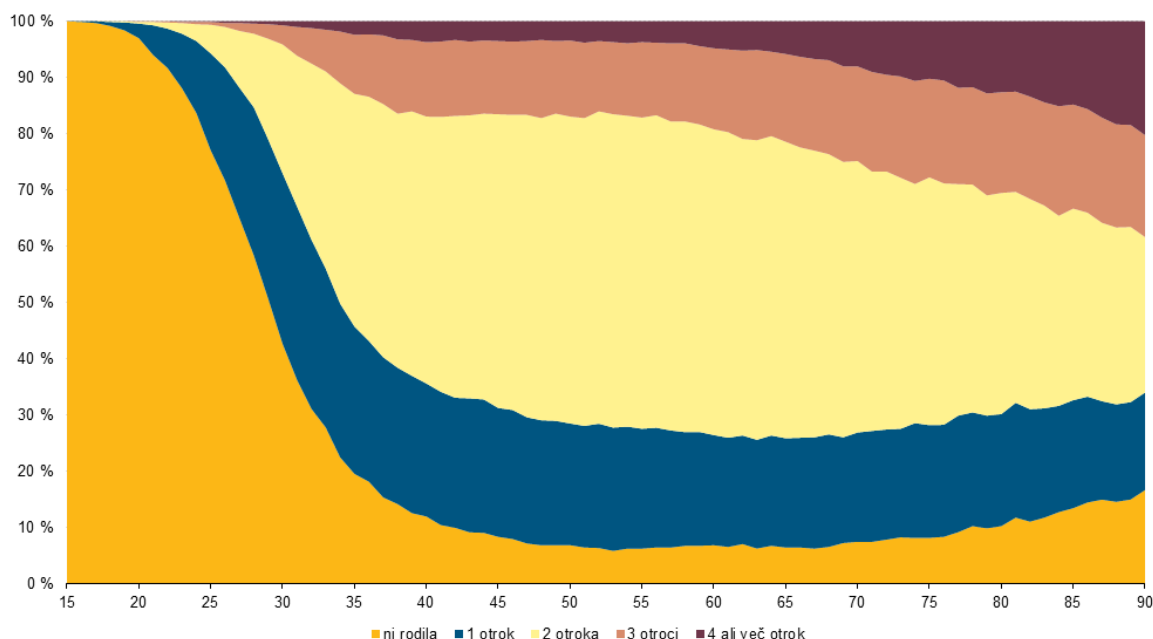


Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Rojeni, Slovenija, 2014, 2015.

V sedemdesetih letih 20. stoletja smo zabeležili najnižjo povprečno starost ženske ob rojstvu otroka, znašala je 25,4 leta. Do danes ta vrednost raste in je leta 2015 znašala že 30,5 leta. Podatki iz leta 2015 kažejo, da je celo starost ženske, ki je rodila prvega otroka, povprečno 29 let. Daljša se tudi presledek med rojstvi, v generacija 1960-1969 je ta znašal že 3,6 leta.

Kot prikazuje Slika 2 je bilo leta 2011 nekaj manj kot 20% Slovenk starih 90 let, ki niso nikoli postale matere. Največji je delež ženk z dvema otrokoma. Pri ženskah, ki so stare do 25 let je bilo leta 2011 zabeleženih le približno 8% posameznic v starostni skupini do 25 let, ki že imajo otroka.

Slika 2: Ženske in živorojeni otroci glede na starost ženske, Slovenija, 2011



Vir: EUROSTAT, *Partnersko življenje v Sloveniji: poroke, ločitve, otroci*, 2015, graf 7.

Je pa narasel tudi delež zunajzakonskih otrok, ta je leta 2005 dosegel že polovico vseh rojenih otrok. Do danes je že 60% vseh otrok rojenih v zunajzakonski skupnosti. Le-te niso več stigmatizirane, pač pa so vsakodnevni pojav. Razlike v rodnosti lahko zaznamo tudi na podlagi različnih poklicev. »Če opazujemo rodnost med različnimi poklicnimi skupinami žensk, vedno izstopajo kmetice. Njihova rodnost je bistveno višja od drugih poklicnih skupin. Najnižja je rodnost zakonodajalk, visokih uradnic, menedžerk in strokovnjakinj« (Šircelj, 2006, str. 271) (Tabela 3). Kaže se tudi, da imajo posamezniki izven mesta več otrok, kot ljudje v mestih. V Sloveniji ni moč zaznati vpliva priselitev na rodnost, tudi zaradi drugačne religiozne pripadnosti. Vera ima namreč kar precejšen vpliv na rodnost. Le-ta je višja pri pripadnicah katoliške ali islamske vere, medtem ko je pri ateistih mogoče zaznati še večji upad rojstev otrok.

Tabela 3: Povprečno potomstvo na žensko po različnih statusih v Sloveniji, 1942-1966

Generacija	Povprečno potomstvo					
	Zaposlena	Samozaposlena	Kmetica	Brezposelna	Gospodinja	Upokojenka
1942-1946	1,84	1,92	2,52	2,33	2,60	1,93
1947-1951	1,83	1,83	2,55	2,00	2,56	1,92
1952-1956	1,83	1,83	2,47	1,96	2,45	1,75

se nadaljuje

Tabela 3: Povprečno potomstvo na žensko po različnih statusih v Sloveniji, 1942-1966 (nad.)

Generacija	Povprečno potomstvo					
	Zaposlena	Samozaposlena	Kmetica	Brezposelna	Gospodinja	Upokojenka
1957-1961	1,82	1,73	2,48	1,98	2,42	1,60
1962-1966	1,73	1,63	2,43	1,86	2,31	1,28

Vir: M. Šircelj, Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja, 2006, str. 213, tabela 70.

Kako posamezen status vpliva na rodnost je odvisno tudi od politike, ki jo vodi država. Svoj delež je terjala tudi gospodarska kriza, ravno zato je Evropska komisija ugotavljala razlike v rodnosti med zaposlenimi in nezaposlenimi ženskami. Ugotovila je, da ni mogoče sklepati na splošno, saj razlike po državah niso zanemarljive, zaradi različnih prebivalstvenih politik. Kljub temu je moč zaznati nekoliko nižjo rodnost pri brezposelnih posameznicah. Najbolj opazen razkorak je mogoče opaziti na primeru Hrvaške. Leta 2011 je bila rodnost zaposlenih žensk 2,44, medtem ko je bila rodnost brezposelnih žensk le 0,63 (Tabela 4). Slovenske vrednosti so zelo blizu evropskega povprečja, saj so razlike manjše. Leta 2010 je znašala rodnost, merjena pri zaposlenih Slovenkah, 1,64. Pri brezposelnih Slovenkah je bila le nekoliko nižja, le 1,32.

Tabela 4: Rodnostna stopnja glede na zaposlitveni status žensk, EU, 2007-2011

	Zaposlene ženske					Brezposelne ženske				
	2007	2008	2009	2010	2011	2007	2008	2009	2010	2011
BE	1,76	1,80	1,81	-	-	2,03	2,11	2,05	-	-
DK	-	1,93	1,90	-	1,78	-	1,65	1,56	-	1,60
DE	0,96	0,98	0,87	0,90	0,88	2,20	2,22	2,48	2,58	2,66
EE	2,08	2,14	2,21	1,95	1,96	1,04	1,04	1,02	1,25	1,04
EL	1,32	1,43	1,47	1,53	1,52	1,50	1,57	1,56	1,44	1,32
ES	1,50	1,69	1,82	1,87	1,91	1,23	1,20	0,95	0,90	0,80
LU	1,70	1,85	1,48	1,73	1,72	2,20	1,77	2,07	1,80	1,61
HU	2,15	2,18	2,14	1,78	1,79	0,85	0,84	0,83	0,82	0,82
MT	1,51	1,53	1,56	1,39	1,27	1,32	1,36	1,21	1,29	1,75
AT	1,33	1,34	1,31	1,40	1,41	1,53	1,63	1,63	1,58	1,52
PL	-	1,70	1,81	1,80	1,78	-	1,13	1,04	1,00	0,92
PT	1,48	1,50	1,45	1,48	1,44	1,20	1,27	1,19	1,27	1,30
RO	1,35	1,39	1,37	1,30	1,14	1,44	1,55	1,52	1,45	1,43
SI	1,45	1,53	1,61	1,64	-	1,20	1,50	1,28	1,32	-
FI	-	-	1,67	1,69	-	-	-	2,30	2,21	-

se nadaljuje

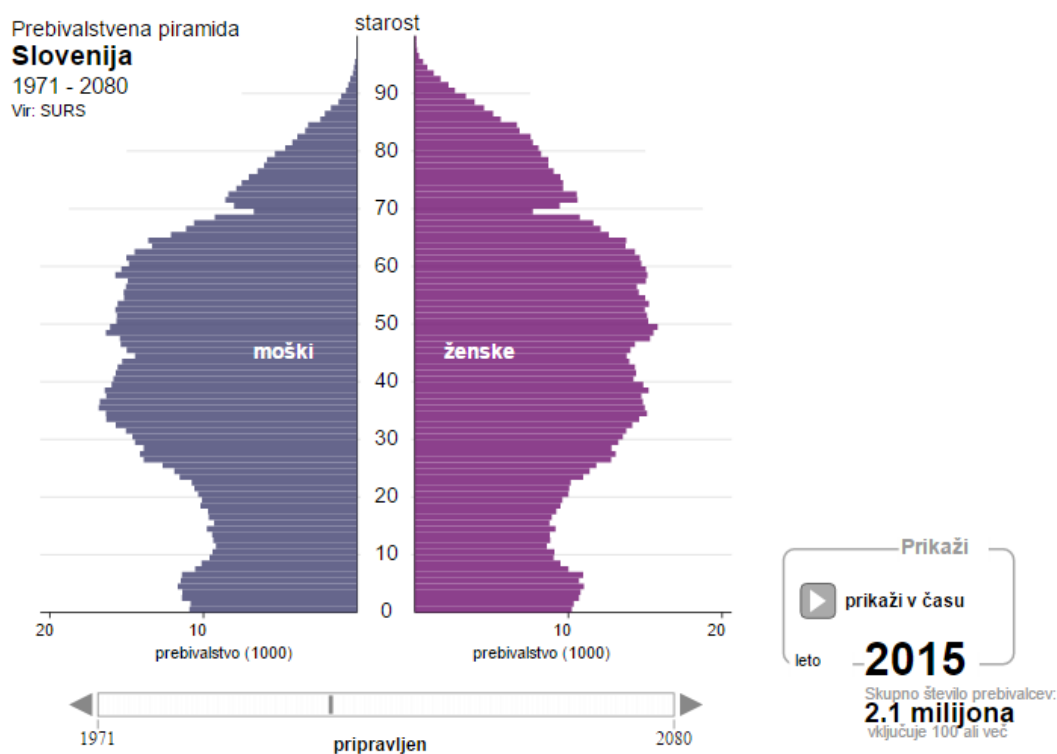
Tabela 4: Rodnostna stopnja glede na zaposlitveni status žensk, EU, 2007-2011 (nad.)

	Zaposlene ženske					Brezposelne ženske				
	2007	2008	2009	2010	2011	2007	2008	2009	2010	2011
NO	-	1,78	1,84	1,85	1,80-	-	2,70	2,54	2,30	2,16
HR	2,23	2,44	2,52	2,51	2,44	0,75	0,65	0,69	0,68	0,63
povprečje	1,60	1,68	1,66	1,62	1,59	1,39	1,37	1,38	1,37	1,36

Vir: EUROSTAT, Fertility statistics in relation to economy, parity, education and migration, 2013, tabela 5.

Do danes se je starostna piramida slovenskega prebivalstva izravnala glede spola. Podatki SURS-a kažejo, da je bilo leta 2015 11.830 žensk starih 25 let ter 12.673 25. letnih moških. Delež prebivalcev, ki so bili stari 25 let, znaša le 1,2% celotne populacije Republike Slovenije. Od tega 48% žensk in 52% moških. Prav tako istega leta je bilo rojenih zgolj 1% novega prebivalstva. Rodilo se je 10.917 dečkov, kar predstavlja 52% delež, in 10.229 deklic, kar je 48% (Slika 3). Ko se pomikamo po starostni piramidi vse do 59. leta starosti, je delež moških nekoliko večji od deleža žensk. Nato pa se podatki nekoliko preobrnejo, po 60. letu starosti je žensk več od moških, kar je posledica daljše življenjske dobe žensk.

Slika 3: Starostna struktura prebivalstva Slovenije, leta 2015



Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Prebivalstvena piramida, Slovenija, 1971-2080.

3 DEJAVNIKI RODNOSTI

3.1 Metoda raziskovanja

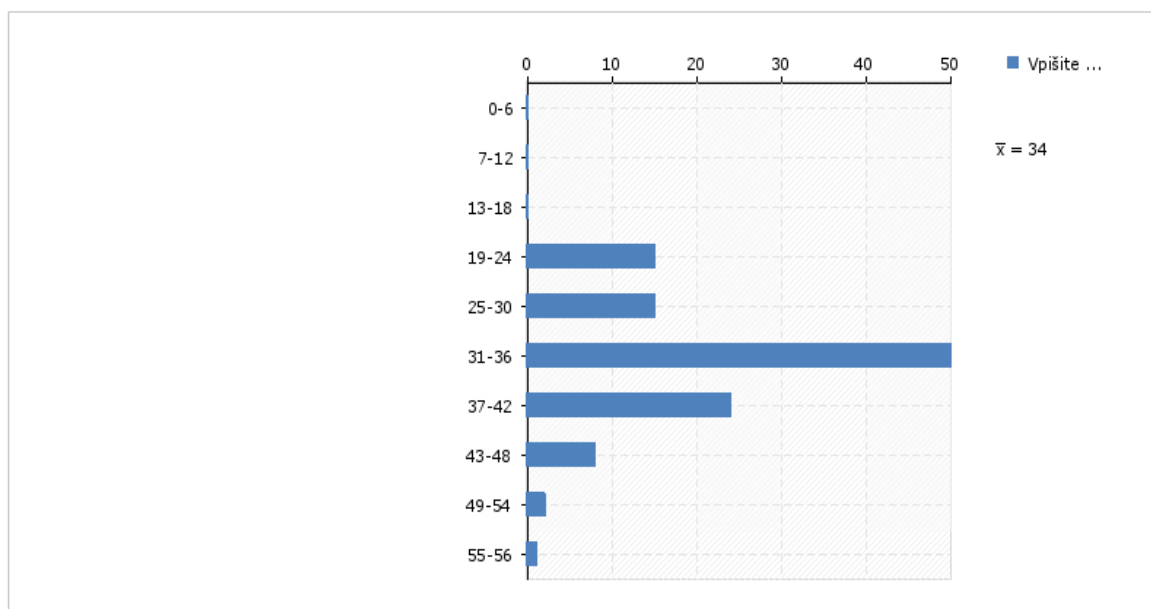
Na rodnost delujejo tako posredni kot neposredni dejavniki. Brez posredovanja deluje bolj malo dejavnikov, je pa zato toliko več posrednih. V literaturi najdemo številne klasifikacije le-teh. Jaz sem posredne dejavnike razvrstila v naslednjih pet kategorij. Razlikujem med biološkimi, ekonomskimi, kulturnimi, psihološkimi in socialnimi dejavniki. V nadaljevanju bom preiskovala skupine teh dejavnikov. Izhajala bom iz teoretičnih izhodišč in dognanj. Teoretično osnovo bom dopolnila z rezultati svoje ankete.

Anketa je namenjena ugotavljanju dejavnikov, ki v sodobni družbi najbolj vplivajo na posameznikovo odločitev glede rodnosti. Prvo vprašanje ankete je namenjeno razlikovanju posameznikov, ki otrok še nimajo in tistih, ki jih imajo. Iskala sem razloge, zaradi katerih anketiranci še nimajo otrok ter kaj bo pri njih povzročilo odločitev za prvorojenca. Ker sem želela zajeti čim večji vzorec, sem ponudila možnost tudi posameznikom, ki ne načrtujejo starševstva, da opišejo zakaj ne nameravajo postati starši. V nadaljevanju sem posameznim anketirancem ponudila različne dejavnike rodnosti, sami pa so precenili, kako posamezen dejavnik vpliva na njih osebno. Da bi ugotovila sociološke dejavnike sem nanizala različne vrednote, posamezen respondent pa jih je razporedil glede na pomen, ki ga ima zanj. Nekaj vprašanj sem namenila tudi državnim ukrepom. Zanimalo me je, če lahko država s svojimi ukrepi spodbudi pozitivno odločitev za roditeljstvo. Vprašanje sem namenila tudi ugotavljanju ukrepov, ki se jih delodajalci poslužujejo za omogočanje usklajevanja delovnega življenja z družinskim. Anketirancem, ki že imajo otroka sem namenila vprašanje pri katerem so določali kako je posamezen dejavnik vplival na njih v času, ko so se odločali imeti otroka. Dotaknila sem se tudi problematike okoli umetne prekinitve nosečnosti. Zanimalo me je koliko anketirancev je že doživelo abortus ter kakšni so bili razlogi zanj. Nadaljnje vprašanje sem namenila ekonomskemu dejavniku. Zanimala me je anketirančeva pripravljenost odpovedati se delu dohodka v zameno za prosti čas namenjen družini. Prav tako sem anketirance vprašala, ali bi bili pripravljeni prestaviti starševstvo v dobrobit svoje kariere. Zanimala me je tudi uporaba kontracepcijskih sredstev. Posameznike sem spraševala, če uporabljajo kontracepcijo ter katero obliko zaščitnih sredstev se oz. so se posluževali. Z vprašanjem o zakonskem stanu posameznikov, sem ugotavljala vpliv zakonske zveze na rodnost. Kot kulturni dejavnik sem izpostavila vero. Zanimalo me je ali so posamezniki naklonjeni kateri veri. Naslednji sklop vprašanj sem namenila stanovanjskim razmeram anketirancev, kakšne so njihove stanovanjske razmere, kako dolgo so živeli pri starših ter kaj je vplivalo na to, da so tako dolgo živeli s starši. Zadnji dve vprašanji sta demografskega značaja. Zanimala sta me spol ter starost posameznega respondenta.

Anketo sem razširila med anketirance s pomočjo spletnega programa. Anketa je bila anonimna, namenjena obema spoloma, zajema območje Slovenije. Na anketo so

posamezniki lahko odgovarjali od 13. 7. do 23. 7. 2016. Skupaj ustreznih respondentov je bilo 144. Od tega jih je 117 uspešno dokončalo anketo, 27 pa je anketo le delno izpolnilo. Anketni vzorec sestavlja 81% žensk in 19% moških. Povprečna starost anketirancev je znašala 34 let (Slika 4), starost respondentov se giblje od 21 do 56 let.

Slika 4: Starost respondentov, Slovenija (n=115)



3.2 Neposredni dejavniki rodnosti

Dejavniki, ki vplivajo na rodnost niso konstanta. Nekateri sčasoma zbledijo, spet drugi pridobijo na pomenu. Poznamo biološke in družbene dejavnike. Kako se določen dejavnik izrazi v družbi pa je pomembno tudi od konkretnega posameznika in njegovih osebnostnih lastnosti, le-te je nemogoče nevtralizirati. Glede na način delovanja jih delimo na neposredne in posredne.

Neposredni dejavniki so rezultat prepletenega delovanja številnih posrednih dejavnikov. Klasifikacija teh dejavnikov je številčna. Najpogosteje uporabljena je shema iz leta 1956. Njena avtorja sta ekonomista Kingsley Davis in Judith Blake. Neposredne vzroke rodnosti sta razvrstila v tri glavne skupine (Davis in Blake, 1956, str. 212):

1. Vzroki, ki vplivajo na vzpostavitev spolnih odnosov.
 - a) Vzroki, ki vplivajo na oblikovanje in ukinjanje skupnosti v reproduktivnem obdobju:
 - starost ob začetku spolne aktivnosti,
 - stalni celibat, gre za delež žensk, ki so se vzdržale spolnih odnosov,
 - dolžina razmnoževalnega obdobja po ali med partnerskimi zvezami:
 - zveza preneha zaradi ločitve, razveze oziroma zapustitve,

- zveza preneha zaradi smrti moža.
 - b) Vzroki, ki vplivajo na spolno aktivnost skupnosti moškega in ženske:
 - samovoljna abstinenca,
 - prisilna abstinenca (npr. impotenca, bolezen, prostorska ločenost),
 - pogostost spolnih odnosov (brez abstinence).
2. Vzroki, ki vplivajo na zanositev.
- a) Neprostopvoljna neplodnost.
 - b) Uporaba kontracepcije:
 - mehaničnih in kemičnih sredstev,
 - ostalih sredstev.
 - c) Prostovoljna neplodnost (npr. sterilizacija).
3. Vzroki, ki vplivajo na nosečnost in porod.
- a) Smrtnost ploda iz neprostopvoljnih razlogov.
 - b) Smrtnost ploda iz prostovoljnih razlogov.

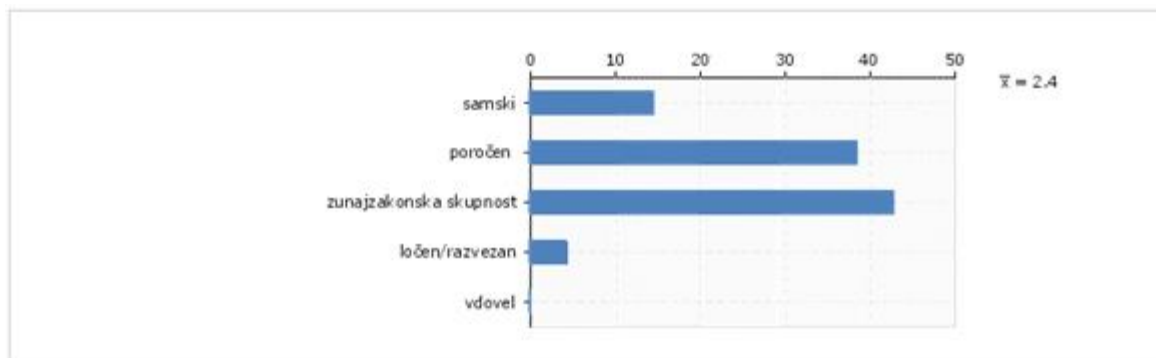
Malačič opozarja, da sta avtorja spregledala še en dejavnik, to je dojenje. Kot odločilne dejavnike dr. Malačič navaja delež poročenih iz prebivalstva, razširjenost kontracepcije in pogostost umetne prekinitve nosečnosti ter poporodna neplodnost (Malačič, 2006, str. 107).

V preteklosti so spolna razmerja med ljudmi nastala šele po sklenitvi zakonske zveze, zato je bila za ocenjevanje spolne aktivnosti ključna starost ob poroki. Če se je ženska poročila mlajša, je bila dalj časa plodna začasa partnerske skupnosti. Danes začetek spolne aktivnosti ne moremo meriti na takšen način. Starost ob vstopu v spolne aktivnosti je dejavnik, ki je nekaj let nazaj najbolj vplival na rodnost. Starost, pri kateri je posameznik začel spolno življenje, je določala trajanje skupnosti med moškim in žensko. Ta podatek je pomemben predvsem zato, ker se plodnost žensk s starostjo zmanjšuje. Gre pa za izjemno osebni podatek, zato je ugotavljanje in preučevanje na tem področju zelo težko. Pred leti so se raziskovalci lahko zanašali na starost ob sklenitvi zakonske zveze, saj se je vstop v spolnost skladal z vstopom v zakonski stan. Ker pa se ni mogoče zanašati samo na človekovo vzdržnost, je dober pokazatelj tudi starost ob rojstvu prvega otroka. V skupnostih, ki spolne aktivnosti niso vezale na zakonsko zvezo, so nezakonski otroci dokaz spolne aktivnosti neporočenih. Bolj natančne podatke o starosti, pri kateri so tako moški kot ženske postale spolno aktivne, je ugotavljala prva anketa o rodnosti, ki je bila izvedena leta 1989.

Rezultati ankete, ki sem jo izvedla, so pokazali, da ljudje poroko ne smatrajo kot predpogoj za starševstvo in še manj kot predpogoj za začetek spolne aktivnosti. Od 117 respondentov jih ima le 38% sklenjeno zakonsko zvezo, kar 43% anketiranih pa živi v zunajzakonski partnerski skupnosti. 15% je samskih in samo 4% so razvezani oz. ločeni (Slika 5). Otroka

ima kar 69% respondentov, kar pomeni, da starševstvo in spolni odnosi niso pogojeni s poroko.

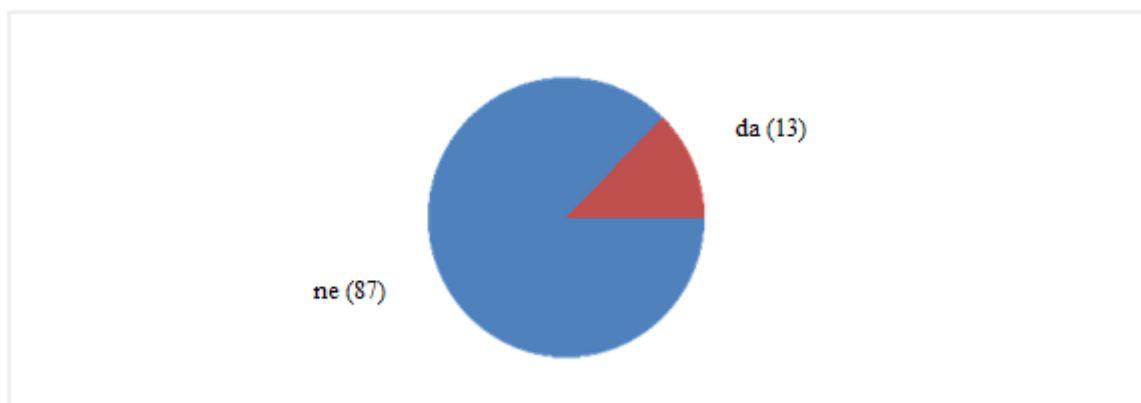
Slika 5: Zakonski stan posameznikov, Slovenija (n=117), v %



Zelo pomemben pa je tudi delež tistih, ki do konca svoje rodne dobe (50 let) niso vstopili v spolne odnose. Če ženska ni sklenila zakonske zveze do konca svoje rodne dobe lahko govorimo o dokončni samskosti. Prvi izračun iz leta 1948 kaže, da je bilo 19,4% samskih žensk starih od 50 do 54 let, od tega leta se ta delež zmanjšuje. Zavezanost oz. celibat je bila v preteklosti pogosto ena od pripisanih lastnosti posameznika. Ljudje nižjega sloja oz. ljudje brez premoženja so bili poročno nesvobodni. Družino je sestavljalo veliko število otrok in najmlajši izmed njih je bil pogosto primoran skrbeti za onemogle starše, s tem je sebe prikrajšal za partnerske odnose. Nezanemarljivo je tudi razmerje med spoloma. To se je posebno izrazilo v času izrednih razmer kot so vojne. Takrat imajo ženske zelo malo možnosti za sklenitev zakonske zveze, zmanjšata se poročnost in rodnost. Slovensko ozemlje so na tak način prizadele francoske vojne v drugi polovici 18. stoletja ter obe svetovni vojni v prejšnjem stoletju (Šircelj, 2006, str. 74).

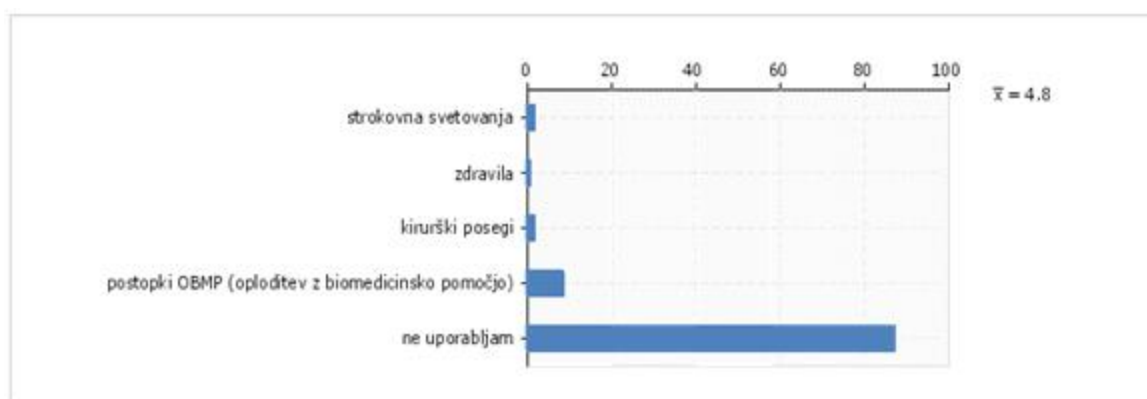
Danes izjemno pomemben neposredni dejavnik je postala plodnost. Neplodnost je biološki dejavnik, ki neposredno zmanjšuje rodnost. Kar 15 oseb, od 118. anketirancev (Slika 6), ima oz. je imelo težave z neplodnostjo.

Slika 6: Delež posameznikov, ki se je oz. se srečuje z neplodnostjo, Slovenija (n=118), v %



Ravno zato so se močno razširile alternativne oblike zanositve. In ravno 13% anketiranih se je odločilo za strokovno pomoč. 10 respondentov, kar znaša 8 %, je udeleženih oz. so bili deležni postopkov oploditve z biomedicinsko pomočjo (Slika 7).

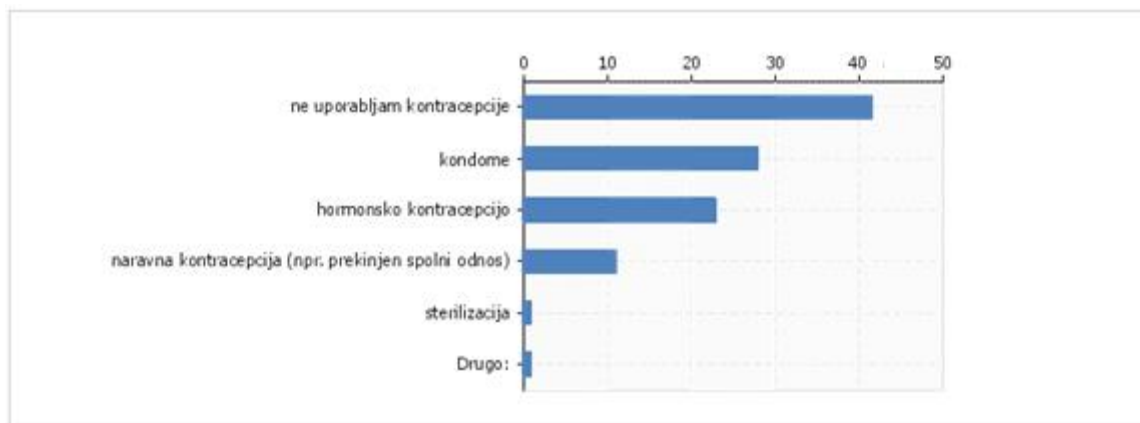
Slika 7: Uporaba alternativnih oblik zanositve, Slovenija (n=1118), v %



Ravno zato, ker se odločitev za rojstvo otroka pomika v kasnejša leta, medtem ko ženska z leti izgublja svoje »plodnostne sposobnosti«, je neplodnost pridobila zelo veliko na pomenu kot neposredni dejavnik rodnosti. Prav tako pomembna je tudi moderna kontracepcija, ki se je razvila v začetku 20. stoletja. V Sloveniji je kontracepcija zelo dobro dostopna in je na voljo v številnih oblikah. Zaščita je zelo učinkovita in ustrezna. Nove generacije so zelo dobro ozaveščene o raznih oblikah preprečevanja zanositve. Kar 58% vseh anketiranih uporablja kontracepcijo (Slika 8). Najbolj razširjena je uporaba kondomov (28%) in hormonske kontracepcije (23%). Kar 11% od 118. respondentov se poslužuje nezanesljive in zastarele oblike preprečevanja zanositve, to je naravna kontracepcija, kot je prekinjen spolni odnos. 1% anketirancev je izbralo trajno obliko kontracepcije. Odločili so se za sterilizacijo in tako preprečili nadaljnje možnosti za spočetje svojega otroka. Gre za

operativni poseg, ki pa ga lahko vzpodbudijo tudi zdravstvene težave. Se pa počasi, a vendar vztrajno povečuje uporaba tega posega kot najučinkovitejšo obliko kontracepcije.

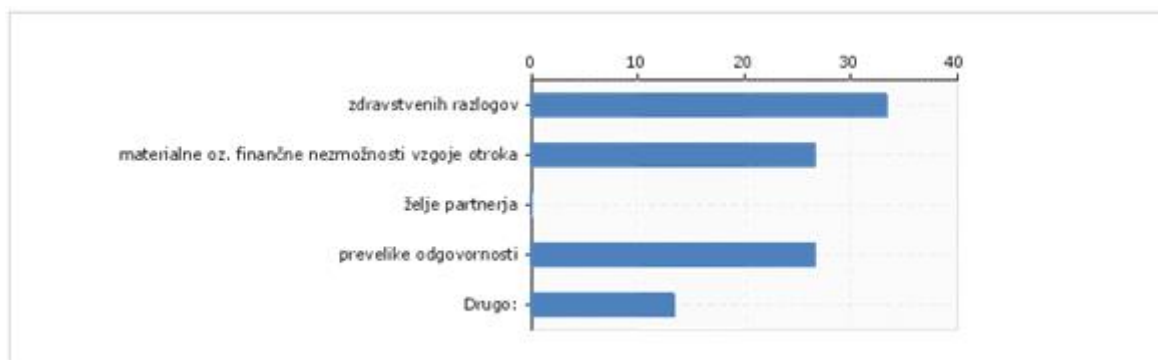
Slika 8: Uporaba različnih kontracepcijskih sredstev, Slovenija (n=118), v %



25% anketirancev trenutno ne uporablja nobene oblike zaščite pri spolnih odnosih, a so jo uporabljali v preteklosti. Izmed teh je bila najbolj razširjena uporaba hormonske kontracepcije. In le 9%, od vseh 118 odgovorov, ne uporablja in nikoli ni uporabljalo nobene oblike kontracepcije. Podatki, ki sem jih pridobila jasno kažejo, da so sredstva za preprečevanje zanositve zelo razširjena in neposredno onemogočajo povečanje rodnosti. Približno 91% ljudi uporablja oz. je uporabljalo vsaj eno izmed navedenih oblik kontracepcije.

Kot zadnjo skupino neposrednih dejavnikov teorija priznava dejavnike, ki vplivajo na porod in na nosečnost. Dejavniki, ki neposredno delujejo na rodnost v času nosečnosti ali poroda so lahko sad volje bodočih staršev, lahko pa so neodvisni od kakršnekoli volje. Pri slednji situaciji govorimo o prekinitvi nosečnosti, kot posledici zdravstvenih težav. Medtem ko prva situacija ponazarja umetno prekinitev nosečnosti kot pravico ženske glede svobodnega odločanja o rojstvih otrok. Abortus iz zdravstvenih razlogov so poznali že v 18. stoletju. Abortus na zahtevo nosečnice se je razvil in uveljavil kasneje. Izvedena anketa mi je pokazala, da je kar 12% anketirank že opravilo abortus, na podlagi 121. veljavnih odgovorov. Od teh jih je največ splavilo iz zdravstvenih razlogov (33%) (Slika 9), nekoliko manj pa se jih je odločilo za umetno prekinitev nosečnosti zaradi finančne oz. materialne nezmožnosti vzgoje otroka (27%). Nekatere so se za ta korak odločile zaradi prevelike odgovornosti, ki jo prinese starševstvo (27%). Ostali so imeli za svojo odločitev druge razloge, kot je stanovanjski problem ter zadovoljstvo z že rojenimi otroci oz. si niso želeli več otrok (13%).

Slika 9: Razlogi za umetno prekinitev nosečnosti, Slovenija (n=15), v %



3.3 Posredni dejavniki rodnosti

Dejavniki, ki delujejo preko neposrednih obstajajo v zelo velikem obsegu. Gre za posredne dejavnike. Razvile so se klasifikacije teh dejavnikov. Najprej je Urlanis (1963) spoznal, da je rodnost biološki in družbeni pojav (Urlanis, 1963; povzeto po Malačič, 1985, str. 98), Šircelj (2006) rodnost poimenuje kot »družbeno preoblikovan biološki proces«. Tako je Urlanis sestavil najbolj splošno delitev dejavnikov med biološke in družbene. Freedman (1965) je izpostavil ekonomski vidik rodnosti in uvedel še tretjo skupino dejavnikov, ekonomski dejavniki. Raševićeva klasifikacija (1971) ločuje med biološkimi, družbenimi in psihološkimi dejavniki. Macura (1974) je oblikoval pet skupin dejavnikov. Posamezne dejavnike rodnosti je razvrstil med biološke, ekonomske, socialne, socialnopsihološke in osebnopsihološke dejavnike. Nekoliko drugačen pristop je ubrala Andorka (1987), razlikuje med objektivnimi in subjektivnimi dejavniki. Objektivni so družbenoekonomski dejavniki, kot je dohodek, izobrazba, kraj bivanja, zaposlenost žensk. Subjektivni so dejavniki kulturnega, kot sta religija in etičnost, ter psihološkega značaja. Najbolj natančno in uporabno klasifikacijo pa je izpeljal Malačič (1985). Pozna pet skupin dejavnikov: biološke, ekonomske, družbene, kulturne, antropološke in psihološke dejavnike (Malačič, 1985, str. 98-99).

3.3.1 Biološki dejavniki

V osnovi velja reprodukcija za biološki proces. Danes se je znanje o biologiji izpopolnilo in pojavila so se različna sredstva za vplivanje na rodnost. Z nebiološkimi sredstvi torej vplivamo na biološke predpostavke rodnosti. Najbolj razširjeno sredstvo je uporaba kontracepcije. Kot izrazite biološke dejavnike Šircelj (2006) priznava trajanje plodnega obdobja, starost, število porodov ter dojenje, ker zmanjšuje verjetnost ponovne zanositve (Šircelj, 2006, str. 39). Rodno obdobje ženske traja od menarhe do menopavze, zato je ključnega pomena starost pri kateri za posameznico nastopita ti dve stanji. Plodnost je večja na začetku rodne dobe in proti koncu vedno manjša. Lorimer (1954) je izračunal sposobnost ženske za rojevanje glede na njeno starost (Lorimer, 1954; povzeto po Wertheimer Baletič,

1982, str. 145-146). Dekle pri 14. letih ima le 1,4% možnosti, da rodi živega in zdravega otroka. Pri 15. letih možnosti zrastejo že na 4,6%. Pri polnoletnosti doseže dve tretjini. Največ možnosti, 93%, ima ženska stara 22 let. Nato začnejo z leti te vrednosti počasi upadati. Pri 30. letih ima ženska še vedno 87% sposobnost rojevanja. Pri 35. letu starosti pade vrednost na 80%. Pri 40. letih ima ženska približno dve tretjini teh sposobnosti, čez pet let pa le še dve petini. Ženska, ki je preživela že 5 desetletij svojega življenja, ima le še 1% plodnostnih sposobnosti. Po 53. letu starosti so ženske v povprečju neplodne. Plodnost zmanjšuje tudi število porodov.

Povsem razumljivo je, da je rodnost odvisna od spolne aktivnosti prebivalstva. Spolna aktivnost para pa se s trajanjem zakonske zveze zmanjšuje. Pomemben je tudi pojem naravne rodnosti. Šircelj (2006) je ta pojem definirala z naslednjimi besedami: »gre za povprečno rodnost prebivalstva, pri katerem vsi živijo v zakonski zvezi celotno rodno obdobje, hkrati pa ne uporabljajo nobenih zavestnih metod za načrtovanje rojstev« (Šircelj, 2006, str. 42). Pari se ne ravna po številu otrok, ki jih že imajo. Ne poslužujejo se kontracepcije ali umetne prekinitve nosečnosti. Na naravno rodnost vpliva sterilnost, interval spolnih odnosov, delež mrtvorojenih ter zdravstveno stanje ljudi. Ljudstvo, pri katerem lahko zanemarimo vpliv nebioloških dejavnikov so sekta hutteritov, ki živijo v Severni Ameriki. Zaradi svojega verskega prepričanja ne omejujejo rojstev. S preučevanjem rodnosti tega ljudstva, lahko zaključimo, da se naravna rodnost vrti okrog 6 do 13 otrok na poročeno žensko.

Rezultati ankete, ki sem jo izvedla, so pokazali, da kar 29% respondentov odločitev o rojstvu otroka pogojujejo s številom otrok, ki jih že imajo (Tabela 5). Za 26% respondentov pa ta podatek nima pomena. Ljudje se zavestno odločijo za maksimalno število otrok, ki jih želijo imeti, zato je pomen naravne rodnosti v Sloveniji zanemarljiv.

Tabela 5: Pogojevanje rodnosti s številom že rojenih otrok, Slovenija

V kolikšni meri posamezni razlog vpliva na vašo odločitev za rojstvo otroka? Ocenite od 1 (sploh ne velja zame) do 5 (zelo velja zame):						
Podvprašanja	Odgovori					
	1	2	3	4	5	Skupaj
Že imam toliko otrok kot si jih želim oz. si ne želim otrok	32 (26%)	16 (13%)	23 (18%)	18 (14%)	36 (29%)	125 (100%)

3.3.2 Ekonomski dejavniki rodnosti

Prve teorije rodnosti so ekonomske dejavnike zanemarile in jih priključile socialnim. Ekonomski vidik je bilo mogoče zaznati preko poudarjanja višje življenjske ravni, stroškov, ki nastanejo z vzgojo otrok, spremenjene vloge in pomena družine, urbanizacije in

industrializacije. V drugi polovici 50. let pa so se literaturi na temo rodnosti pridružile tudi ekonomske teorije. Schultz (1973) je poudaril pomembnost ekonomskih dejavnikov rodnosti. Po njegovem mnenju so cene, stroški, dohodek in oblikovanje človeškega kapitala otrok glavni vplivi na rodnost. Zagovorniki ekonomske teorije govorijo celo o ekonomiki družine (Malalčič, 1958, str. 101).

Teorije demografskega prehoda predpostavljajo negativno vzročno zvezo med dohodkom in rodnostjo. Ekonomske teorije rodnosti pa so drugačnega mnenja in zagovarjajo pozitivno zvezo med dohodkom in rodnostjo.

V iskanju razloga za negativno zvezo dohodka in rodnosti, so rešitev našli v večji zaposlenosti žensk. Ženske so postale samostojne in ekonomsko neodvisne, zato ne pristajajo na tradicionalno delitev dela v gospodinjstvu. Otroka raje nadomestijo z materialnimi dobrinami (Stropnik, 1997, str. 31). Z otokom nastanejo različni stroški. In ker je v ospredje stopila kvaliteta, je zelo pomembno koliko starši vlagajo v svoje otroke, t.i. vlaganje v človeški kapital. Otrok povzroči stroške izobraževanja, hrane, bivanja. To so direktni stroški, ki pa si jih posamezniki prirojijo glede na višino svojih dohodkov ter glede na število družinskih članov. Mihajlovič je leta 2007 sestavil izračun stroškov, ki nastanejo z vzgojo enega otroka do njegovega 25. leta starosti. Največji izdatki so v dijaških letih otroka. Direktni stroški otroka se glede na njegov izračun vrtijo okrog 125.300 eur (Tabela 6). Seveda pa vsako gospodinjstvo prilagaja posamezne izdatke svojim ekonomskim zmožnostim.

Tabela 6: Izračun izdatkov povezanih z vzgojo otroka do 25. leta starosti (v EUR)

Vrsta izdatka	Višina izdatka v EUR
Hrana in brezalkoholne pijače	28.010,00
Oblačila in obutev	11.870,00
Plenice ter negovalna kozmetika	1.330,00
Igrače	2.360,00
Varstvo	2.000,00
Darila ob rojstnih dnevih in praznikih	3.950,00
Varčevanje	4.750,00
Oprema za novorojenčka (voziček, previjalna mizica ipd.)	1.370,00
Nezgodno zavarovanje	300,00
Vrtec	6.300,00
Šola v naravi in šolski izleti (od 4. leta starosti)	1.100,00
Počitnice	4.900,00
Športne aktivnosti, različni tečaji (od 4. leta starosti)	8.000,00

se nadaljuje

Tabela 6: Izračun izdatkov povezanih z vzgojo otroka do 25. leta starosti (v EUR) (nad.)

Vrsta izdatka	Višina izdatka v EUR
Športna oprema kot je kolo, smuči, rolerji (od 3. leta starosti)	1.650,00
Glasba, igrice, knjige (od 3. leta starosti)	960,00
Frizer	1.270,00
Pohištvo	2.670,00
Mobilni telefon (od 8. leta starosti)	1.150,00
Prevoz (avtobus oz. vlak)	2.380,00
Šolska prehrana	10.850,00
Šolske potrebščine	3.000,00
Žepnina	7.750,00
Obisk kina ter prosti čas	120,00
Večji nakupi npr. računalnik	2.350,00
Časopisi, revije	520,00
Vozniški izpit	600,00
Avtomobil	4.150,00
Najemnina	9.000,00
Potovanja	650,00
Skupaj	125.310,00

Vir: A. Marković Bach, Vpliv izobrazbe, dohodka ter stroška otroka na rodnost, 2007, str. 29, tabela 10.

Kljub višjemu dohodku so stroški otroka tako narasli, da ljudje raje znižujejo rodnost. Obdobje izobraževanja se daljša, delovna mesta so nestabilna, nestabilne stanovanjske razmere, premajhni prihodki ter neprilagodljivost delodajalcev družinskemu življenju pripomorejo k še večji finančni obremenjenosti pri vzgoji in negi otroka.

V izvedeni anketi, so rezultati pokazali, da velika večina pri svoji odločitvi za starševstvo ne jemlje v račun državne politike. Le pri 13% izmed 126 respondentov lahko državni ukrepi spodbudijo odločitev za roditeljstvo (Tabela 7). Kot ukrep, ki bi pri njih spodbudil pozitivno odločitev so navedli finančno podporo, nižje izobraževalne stroške, izenačitev pravic istospolnih parov, več neprofitnih stanovanj, uvedba bolniške odsotnosti staršev s 100% državnim nadomestilom že prvi mesec bolniške odsotnosti, boljši pogoji kreditiranja ipd. Starši veliko bolj potrebujejo finančno pomoč od s strani države, saj bi se kar 79% izmed 124 anketirancev ob rojstvu otroka odločilo za denarno enkratno socialno pomoč, namesto paketa z opremo za novorojenčka. Kot najboljši ukrep se je izkazal porodniški dopust s polnim nadomestilom plače, saj ta ukrep vpliva v veliki meri na kar 38% izmed vseh 84 respondentov.

Tabela 7: Vpliv državnih ukrepov družinske politike na rodnost

Kako ukrepi družinske politike vplivajo na vašo odločitev za otroka?					
Podvprašanja	Odgovori				
	v nikakršni meri	v majhni meri	v srednji meri	v veliki meri	Skupaj
Brezplačni vrtec za nadaljnje otroke	34 (39%)	16 (18%)	18 (21%)	19 (22%)	87 (100%)
Dodatek za veliko družino	40 (47%)	24 (28%)	10 (12%)	11 (13%)	85 (100%)
Otroški dodatek	34 (41%)	24 (29%)	10 (12%)	15 (18%)	83 (100%)
Porodniški dopust s polnim nadomestilom plače	19 (23%)	16 (19%)	17 (20%)	32 (38%)	84 (100%)
Davčne olajšave za otroke	22 (26%)	23 (27%)	20 (24%)	19 (23%)	84 (100%)
Drugo:	16 (53%)	3 (10%)	6 (20%)	5 (17%)	30 (100%)

Dohodek je za bodoče starše zelo pomemben, kar 23% anketiranih (n=119) ni pripravljenih zmanjšati dohodka v zameno za več prostega časa z družino (Tabela 8). Več kot 50% dohodka bi žrtvovalo v zameno za prosti čas le 5% anketirancev.

Tabela 8: Delež dohodka, ki bi se mu posamezniki odrekli v zameno za prosti čas

Bi se bili pripravljeni odreči delu dohodka, da bi v zameno preživeli več časa z družino?		
Odgovori	Frekvenca	Odstotek v %
1 (ne bi se odrekel/-a dohodku)	33	23
2 (odrekel/-a bi se do 10% dohodka)	28	19
3 (odrekel/-a bi se do 20% dohodka)	30	21
4 (odrekel/-a bi se do 30% dohodka)	17	12
5 (odrekel/-a bi se do 40% dohodka)	4	3
6 (odrekel/-a bi se do 50% dohodka in več)	7	5
Skupaj	119	83

Poleg neposrednih stroškov otroka poznamo tudi oportunitetne stroške. Gre za izgubljene dobičke, ki doletijo predvsem ženske zaradi predanosti družinskemu življenju in posledični izgubi konkurenčnosti. Ženska je tista, ki je večkrat odsotna od dela in zato izgublja dohodek. Bolj kot je ženska izobražena in izkušena, večji je njen realni zaslužek. Višina realnega zaslužka in vrednost časa, ki ga ženska namenja vzgoji in negi otroka, sta pozitivno povezana. V Sloveniji so oportunitetni stroški nižji, saj je država z zakonodajo poskrbela za

nosečnice in matere. Nosečnost ne sme vplivati na delovno razmerje, zato se ženska po porodniškem dopustu vrne na delovno mesto. Omembe vredno je tudi dejstvo, da so oportunitetni stroški z vsakim nadaljnjim otrokom nižji (Stropnik, 1997, str. 73).

Na podlagi rezultatov izvedene ankete lahko potrdim, da Slovenci pogosto koristimo ugodnosti, ki jih nudi delovnopravna zakonodaja. Delodajalci so najmanj tolerantni do dela z doma, kar 49% delodajalcev nikoli ne odredi tega ukrepa za lažje usklajevanje delovnega in družinskega življenja (Tabela 9). Je pa postala nenapovedana odsotnost z dela bolj dopustna, 27% anketiranih pravi, da njihov delodajalec vedno razume nenapovedano odsotnost. Odsotnost z dela na splošno pa še vedno ni zaželena, 44% delodajalcev le redko razume bolj pogosto odsotnost. V Sloveniji je še vedno zelo slabo zastopan tudi ukrep delitve delovnega mesta, rezultati moje ankete so pokazali, da kar 41% delodajalcev ne zagotavlja tega ukrepa.

Tabela 9: Ukrepi delodajalcev, ki omogočajo lažje usklajevanje službenih in družinskih obveznosti

Vam delodajalec omogoča alternativne oblike dela za lažje usklajevanje dela in družinskega življenja:					
Podvprašanja	Odgovori				
	Nikoli	Redko	pogosto	vedno	Skupaj
Omogoča fleksibilen delovni čas	11 (14%)	25 (32%)	27 (34%)	16 (20%)	79 (100%)
Dovoli delo z doma	35 (49%)	17 (24%)	12 (17%)	8 (11%)	72 (100%)
Omogoča delitev delovnega mesta	28 (41%)	23 (33%)	13 (19%)	5 (7%)	69 (100%)
Tolerira bolj pogosto odsotnost	8 (11%)	31 (44%)	21 (30%)	10 (14%)	70 (100%)
Razume nenapovedano odsotnost	9 (13%)	17 (24%)	25 (36%)	19 (27%)	70 (100%)
Drugo:	6 (38%)	5 (31%)	3 (19%)	2 (13%)	16 (100%)

3.3.3 Kulturni dejavniki rodnost

Sem sodijo družbene norme in vrednote, javno mnenje, morala, religija, etnična pripadnost ter rasa. Vsi naštetih kulturni dejavniki z razvito družbo izgubljajo na pomenu.

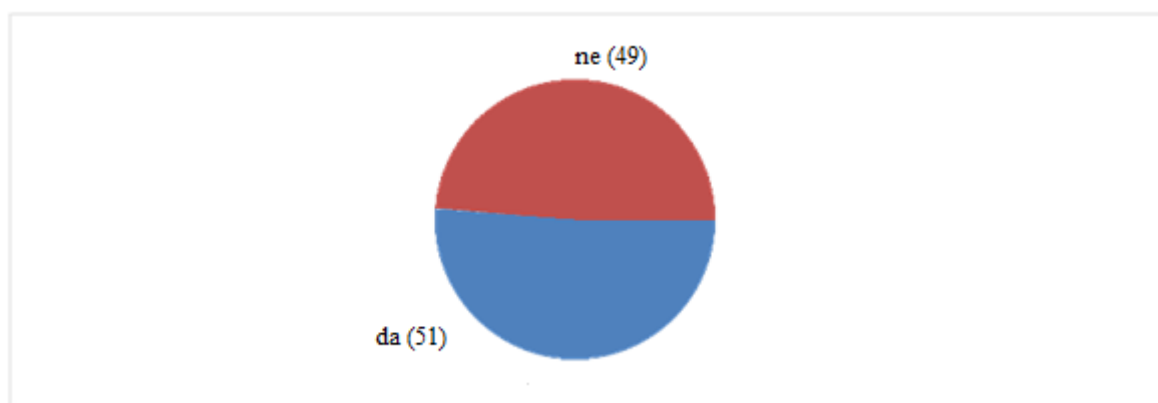
Za kar 63% anketiranih odziv družbe nanje ne vpliva v nikakršni meri (Tabela 10). Za posameznika ni pomembno dejstvo, da imajo njegovi sorodniki in vrstniki že otroke. Prav tako ne čutijo dolžnosti do družbe po zagotavljanju potomstva. Kar 75% anketirancev se ne zaveda oz. zanje ni relevantna njihova družbena odgovornost do višanja rodnosti. Veliko večji pomen pripisujejo svojim notranjim vzgibom in individualni želji.

Tabela 10: Vpliv družbenega mnenja na odločitev za rojstvo otroka

Kaj je vplivalo na vašo odločitev za rojstvo otroka?					
Podvprašanja	Odgovori				
	V nikakršni meri	V majhni meri	V srednji meri	V veliki meri	Skupaj
Želja partnerja/partnerka	17 (19%)	15 (17%)	28 (32%)	28 (32%)	88 (100%)
Moji sorodniki, znanci in prijatelji so imeli otroke	50 (63%)	19 (24%)	7 (9%)	4 (5%)	80 (100%)
Menil/-a sem, da je to moja dolžnost zaradi celotne družbe	61 (75%)	14 (17%)	3 (4%)	3 (4%)	81 (100%)
Želja po otroku	0 (0%)	3 (4%)	12 (15%)	66 (81%)	81 (100%)

Vera je en od kulturnih faktorjev, ki je imel zelo velik vpliv. Vere so v večini naklonjene velikim družinam, po drugi strani pa, predvsem katoliška vera, določene skupine ljudi zavezuje k celibatu oz. vzdržnosti. Danes sta država in cerkev postali strogo ločeni instituciji. Družbene norme oblikuje država, zato je cerkev izgubila nadzor in oblast nad zakonskimi zvezami, rojstvi in umrljivostjo (Dragoš, 2011, 440-455). Še vedno različna empirična raziskovanja nakazujejo pozitivno povezanost vere in višje rodnosti. Na podlagi lastne izvedene ankete, ugotavljam, da je večina pripadnikov še vedno naklonjena določeni verski doktrini (Slika 10), a se delež pripadnikov počasi zmanjšuje.

Slika 10: Delež verskih pripadnikov 2016 glede na anketiran vzorec (n=117), v %



Kljub temu je verska pripadnost v Sloveniji izgubila svoj vpliv na uporabo zaščitnih sredstev pri spolnih odnosih. Anketa mi je podala odgovor, da le 9% izmed 118 respondentov ni še nikoli uporabilo kontracepcijskih metod, čeprav jih prevladujoča vera v Sloveniji, krščanstvo, odklanja. Se pa pozna vpliv vere na abortus. Ljudje na splošno imajo še vedno

negativen odnos do umetne prekinitve nosečnosti. Le 13% anketiranih bi se odločilo za abortus v primeru, da bi nepričakovano zanosili sredi izobraževanja. Izmed vseh anketiranih jih je le 12% že opravilo abortus, od tega so 3% ta korak storili zaradi zdravstvenih razlogov. Le redki so se za umetno prekinitev nosečnosti odločili zaradi materialnih okoliščin oz. zaradi prevelike odgovornosti vzgoje otroka, teh je le 7%. Družba se v povprečju raje odloči za rojstvo otroka, čeprav to pomeni izgubo svobode ter spremembo svojih osebnih načrtov, kljub materialnim in finančnim težavam s katerimi so posamezniki soočeni.

Med tem ko vera jasno in neposredno deluje na povečanje rodnosti, preko odklanjanja kontracepcije in neodobravanja umetne prekinitve nosečnosti, ima rasna oz. etnična pripadnost bolj posreden vpliv. Malačič (1985) je opozoril na diskriminacijo majhnih etničnih skupin. Takšne majhne rasne skupine odreagirajo preko demografije. Stremijo k povečanju rodnosti in povečanju števila svojih pripadnikov, saj tako pridobijo večji politični vpliv. Nerazvitemu svetu je etnična pripadnost predstavljala izziv tudi zaradi jezika. Zaradi sporazumevalnih nesposobnosti so bili ljudje manjših ras neinformirani o novih kontracepcijskih sredstvih. Danes je jezikovna bariera povečini že podrt in je kot dejavnik rodnosti zanemarljiva.

3.3.4 Psihološki dejavniki rodnosti

Psihološki dejavniki so se izoblikovali v okviru nove znanstvene discipline, t.i. demografske psihologije. Ta vrsta dejavnikov deluje v okviru treh faz. Kot prva je raven osebnopsiholoških značilnosti posameznika. Človek je celovita in unikatna osebnost. Vsak posameznik ima svojo voljo, stališča in motive ter občutja. Raven interakcij v majhnih skupinah je druga stopnja. Gre za izpostavljanje osebnopsiholoških lastnosti posameznikov znotraj iste družine. Reproktivno obnašanje je odvisno od interakcij znotraj družine. Pomembno je ali gre za usklajene odnose in delovanje ali pa se družinski člani soočajo s konfliktnimi situacijami. Z vidika demografije je zelo pomembno kateri odnosi prevladujejo znotraj družine ter kako rešujejo stresne oz. konfliktno situacije. Kot tretjo fazo označujemo makro socialnopsihološko raven. Gre za družbo kot celoto, javno mnenje, družbene norme in vrednote. V Sloveniji je za večino posameznikov družina še vedno najpomembnejša vrednota.

Ti socialnopsihološki dejavniki so pomembni zato, ker vplivajo na osebnopsihološke dejavnike. Na rodnost najbolj vplivajo osebnopsihološke značilnosti kot so strah pred nosečnostjo oz. porodom, želja po materinstvu ali očetovstvu, splošna nagnjenost do otrok. Pojavlja se tudi prepričanje, da je potrebno imeti vsaj dva otroka, sicer je edinec deležen slabše vzgoje. Za par so otroci zelo pomembni, saj lahko privedejo do povečanega zadovoljstva in sreče, zaradi izpopolnjene družine. Lahko pa so ravno nezaželeni otroci in tegobe, ki jih prinesejo s seboj vzrok za razpad para (Malačič, 1985, str. 118-119).

Zelo pomembne so družbene vrednote, ki jih posamezniki povrednotijo skozi proces socializacije. Družina je še vedno najpomembnejša vrednota, sodeč po rezultatih, ki jih prikazuje Tabela 11. 73% anketiranih je družino postavilo na vrh svoje vrednotne lestvice. Zelo cenjen je tudi prosti čas, za kar 33% anketiranih je prosti čas najpomembnejši. V ospredju je tudi kariera, le-ta je pomembna za 35%, kar 44% anketiranih pa je kariero postavilo na sredino svoje lestvice vrednot.

Tabela 11: Razporeditev družbenih vrednot Slovencev (n=113)

Kakšna je vaša lestvica vrednot? Dodelite jim vrednosti od 1 (nepomembno) do 5 (zelo pomembno):						
Podvprašanja	Odgovori					
	1	2	3	4	5	Skupaj
Kariera	8 (7%)	17 (14%)	54 (44%)	25 (20%)	18 (15%)	122 (100%)
Družina	0 (0%)	2 (2%)	9 (8%)	19 (17%)	83 (73%)	113 (100%)
Višji dohodek	1 (1%)	10 (9%)	48 (42%)	33 (29%)	21 (19%)	113 (100%)
Prosti čas	2 (2%)	10 (9%)	26 (23%)	38 (34%)	37 (33%)	113 (100%)
Materialne dobrine	9 (8%)	28 (25%)	46 (41%)	24 (21%)	6 (5%)	113 (100%)

Izvedena anketa mi je pokazala, da je za posameznikovo odločitev o rojstvu najpomembnejša ravno želja po otroku (44%) ter trden partnerski odnos (19%), najmanj so v obzir vzeli višino dohodka, le pri 2% anketirancev je višji dohodek sprožil pozitivno odločitev za starševstvo. Pomembne so tudi razmere na trgu dela, 12% anketirancev je s starševstvom počakalo dokler niso imeli redne in stalne zaposlitve. Za 7% anketiranih je bila nosečnost nenačrtovana (Tabela 12). Podobno so odgovarjali tudi posamezniki, ki otrok še nimajo. Ko se bodo odločili za ta korak, bo najpomembnejši trden partnerski odnos za kar 74% izmed 35. respondentov. Želja po otroku pa bo vplivala na odločitev 57% od 35 respondentov, ki nameravajo v prihodnosti imeti otroka.

Tabela 12: Dejavniki, ki so vplivali na rojstvo prvorojenca, Slovenija

Kaj je bil vaš glavni razlog, da ste se odločili imeti 1. otroka?			
Podvprašanja	Enote		
	Frekvence	Ustrezni	Ustrezni v %
Nosečnost je bila nenačrtovana	10	144	7
Želja po otroku	63	144	44

se nadaljuje

Tabela 12: Dejavniki, ki so vplivali na rojstvo prvorojenca, Slovenija (nad.)

Kaj je bil vaš glavni razlog, da ste se odločili imeti 1. otroka?			
Podvprašanja	Enote		
	Frekvence	Ustrezni	Ustrezni v %
Trden partnerski odnos	27	144	19
Urejene stanovanjske razmere	14	144	10
Višji dohodek	3	144	2
Stabilna in redna zaposlitev	17	144	12
Drugo:	2	144	1
SKUPAJ		144	

Vsak posameznik ima svojo lestvico vrednot. Za vsakega posameznika je starševstvo različno pomembno. Celo kadar opazujemo posameznika je lahko želja po otroku v različnih obdobjih bolj ali manj intenzivna. Pogosto se po prvem otroku staršem spremenijo preference glede nadaljnjih otrok, negativno vplivajo osebne ali tuje slabe izkušnje s starševstvom. Čeprav se pri ženskah v določeni starosti prebudi izrazita želja po materinstvu, lahko obremenitve, ki jih je ženska deležna pretehtajo to željo. Prav zato je delitev vloge med spoloma ključna za odločitev o rodnosti. McDonald (2002) je predstavil formulo, po kateri mejna korist vsakega nadaljnjega otroka pada. S prvim otrokom posamezniki potešijo svojo željo po starševstvu in potomstvu. Prvorojenec prinese največ koristi. Pri odločitvi za drugega otroka je bolj pomembno prepričanje, da so za korist otroka pomembni sorojenci ter želja po otrocih obeh spolov (Šircelj, 2006, str. 46).

Za vsakega posameznika otrok predstavlja določeno tveganje. Pogosto otrok spremeni in oteži interakcijo med parom, obstaja tveganje za samohranilstvo. Ravno zato je pomembno, da je par gotov glede svoje prihodnosti. Pomembna je ekonomska preskrbljenost ter psihološka in čustvena stabilnost. Ameriški sociolog in demograf Davis (1937) je vsa ta tveganja pripisal industrializaciji. Postavil je tezo, da je rodnost pod ravno enostavnega obnavljanja posledica nemogočega soobstoja vedno večje potrošnje. Njegovo razmišljanje je na mestu, kajti Zemlja nam ponuja predvsem omejene vire. Njegove raziskave so pokazale, da se ljudje veliko raje odpovedo potomcem, kot novim tehnološkim dobrinam. Kot pomembne osebnopsihološke spremembe se v njegovem mnenju odražajo tudi v odlaganju porok, zunajzakonskih rojstvih ter razvezah. Do vseh teh vrednotnih preskokov je po njegovem mnenju kriva ravno potrošnja. V ospredje postavlja razhajanje med industrijsko družbo, ki najbolje deluje ravno v konkurenci in tekmovalnosti, ter družino, katere temelj je solidarnost in pomoč. Takšno navzkrižje interesov le še povečuje psihološko obremenjenost bodočih staršev (Preston, 1986, str. 176-195). Ta konflikt pa je pripeljal do danes veliko bolj perečih problemov. Razvila se je doktrina odgovornega starševstva. Le-ta narekuje, da

morajo skrb za otroke prevzeti neposredno njihovi starši in ne ostali sorodniki. Še dodatno pa so se vzpostavile zahteve po kvalitetni in odgovorni vzgoji. S tem so narasli tudi izdatki za vzdrževanje otroka, zato se ljudje raje odrečejo starševstvu. Presser je kot glavni problem izpostavil pasivnost države pri urejanju otroškega varstva, saj je drago, nefleksibilno in nezanesljivo. Slaba izkušnja pri vzgoji prvega otroka lahko negativno vpliva na odločitve staršev za naslednjega otroka (Čerňič Istenič, 1994, str. 19-20).

Na podlagi izvedene raziskave lahko potrdim, da so pri posamezniku za rodnostno obnašanje pomembnejše osebnopsihološke značilnosti, kot je na primer strah pred prihodnostjo otrok ter zadoščenje s sedanjimi otroki. Nekoliko manj pomembne so zanje državne ugodnosti kot je zagotovljena zdravstvena oskrba. Tabela 13 prikazuje, da je za kar 29% anketiranih zelo značilno, da se za rojstvo nadaljnjega otroka odločijo glede na število že obstoječih otrok. 58% anketiranih zanemarja zdravstveno stanje pri tej odločitvi oz. se ne ozira na svoje zdravstvene zmožnosti za spočetje oz. donositev ali rojevanje. Povprečno gledano je zdravstvena politika države nepomemben dejavnik za rodnostno obnašanje bodočih staršev. Kar za 40% anketiranih zdravstveno varstvo ne igra nikakršne vloge pri odločitvi za starševstvo.

Tabela 13: Razlogi, ki vplivajo na posameznikovo odločitev za starševstvo

V kolikšni meri posamezni razlog vpliva na vašo odločitev za rojstvo otroka? Ocenite od 1 (sploh ne velja zame) do 5 (zelo velja zame):						
Podvprašanja	Odgovori					
	1	2	3	4	5	Skupaj
Že imam toliko otrok kot si jih želim oz. si ne želim otrok	32 (26%)	16 (13%)	23 (18%)	18 (14%)	36 (29%)	125 (100%)
Moje zdravstveno stanje tega ne dovoljuje	69 (58%)	11 (9%)	13 (11%)	11 (9%)	15 (13%)	119 (100%)
Moje delo in službene obveznosti tega ne dovoljujejo	55 (47%)	19 (16%)	26 (22%)	13 (11%)	4 (3%)	117 (100%)
Želim ohraniti svojo sedanjo življenjsko raven	31 (26%)	25 (21%)	33 (28%)	13 (11%)	15 (13%)	117 (100%)
(še en) otrok bi preveč stal	56 (49%)	14 (12%)	20 (18%)	13 (11%)	11 (10%)	114 (100%)
Preveč me skrbi prihodnost otrok	30 (26%)	23 (20%)	32 (28%)	16 (14%)	13 (11%)	114 (100%)
Neenakopravna delitev dela v gospodinjstvu med mano in partnerjem/-ko	66 (58%)	19 (17%)	19 (17%)	3 (3%)	7 (6%)	114 (100%)
Urejeno zdravstveno varstvo	46 (40%)	13 (11%)	23 (20%)	13 (11%)	19 (17%)	114 (100%)
Zagotovljeno varstvo otroka	27 (24%)	17 (15%)	26 (23%)	24 (21%)	20 (18%)	114 (100%)
Dokončano izobraževanje	39 (34%)	11 (10%)	35 (31%)	16 (14%)	13 (11%)	114 (100%)

3.3.5 Socialni dejavniki rodnosti

Med socialne dejavnike rodnosti prištevamo industrializacijo in modernizacijo. Industrializacija je pripeljala do viška delovne sile, ljudje so se začeli zatekati v mesto v želji po boljši prihodnosti in novim možnostim zaposlitve. Življenje v mestu je ena izmed pomembnih okoliščin nizke rodnosti. Urbanizacija je prinesla zaposlenost žensk in željo po izobraževanju. Ljudje stremijo k višji izobrazbi, saj si s tem zagotovijo večji dohodek. Sedemdeseta leta 20. stoletja so leta povečanega zaposlovanja in izobraževanja žensk. S tem pa je začela padati naklonjenost zgodnjim porokam in starševstvu, poudarja se enakopravnost vlog obeh spolov. Kuhar (2007) je ugotovila, da se je v nadaljnjih desetletjih število delavk v Ameriki potrojilo. Leta 1960 je bilo zabeleženih 21,9 milijon zaposlenih žensk, do leta 1992 je ta številka narasla do 57,8 milijona. Ženske so predstavljale 60% vse nove delovne sile.

Demografske spremembe kot so večanje števila ločitev, upadanja plodnosti in udeležba žensk kot plačana delovna sila so privedli do umika tradicionalne vloge žensk. Pravkar poročene ženske in ženske z otroci mlajšimi od 6 let predstavljajo skupino, ki več vlaga v tradicionalno delitev dela. Na drugi strani imamo nikoli poročene, ločene ali ovdovele ženske oz. ženske brez mladih otrok. Le-te še pripomorejo k padcu rodnosti (Misra in Panigrahi, 1996, str. 3-5). V Sloveniji je v drugi polovici 60. let že mogoče zaznati približno petino žensk, izmed visoko izobraženih, ki pri 30.-34. letih še niso rodile. 1995 je izmed žensk, starih 25-29 let, rodilo približno 85% žensk z osnovnošolsko oz. nižjo izobrazbo, okrog 80% srednje izobraženih žensk in le 30% žensk z višjo ali visoko izobrazbo. Uveljavlja se vedno višja povprečna izobrazba žensk, posledično so ženske tudi vedno starejše pri rojstvu prvega otroka. Dviga se delež žensk brez otrok, do 19% žensk rojenih od sedemdesetih let dalje (Kuhar, 2007, str. 54).

Medtem ko se vedno več žensk izobražuje in šola, pa upada delovna aktivnost mladih. Približno polovica mladih se izobražuje na tretji stopnji. 2002 je bilo med mladimi, starimi od 15 do 24 let, delovno aktivnih le 39,3%. Če se omejimo le na mlade ženske je ta številka še nižja in znaša le 30,3%. Čeprav so ženske povprečno bolj izobražene od moških, so pogosteje registrirane kot brezposelne (Kuhar, 2007, str. 54).

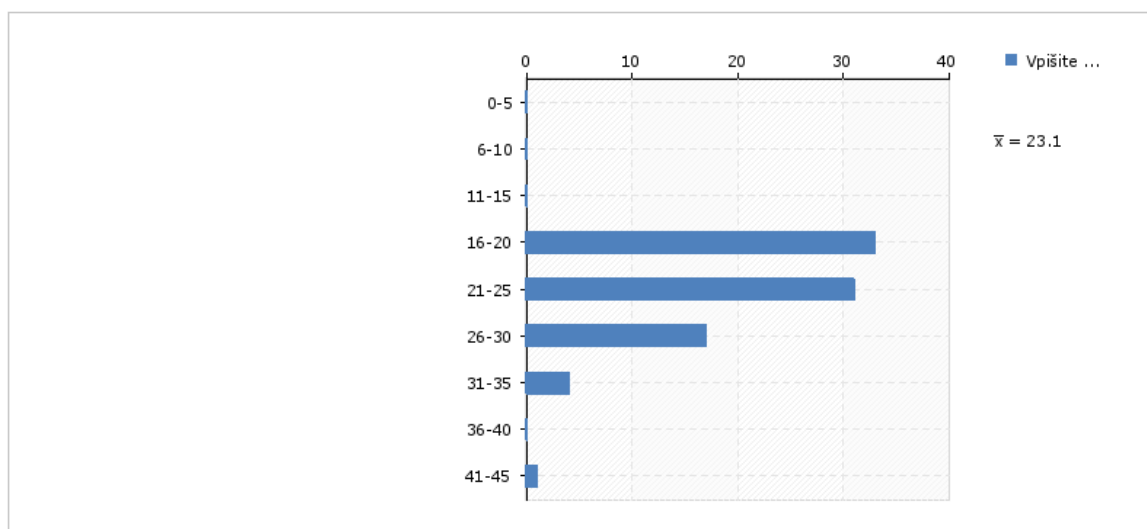
Andorka (1978) pravi, da socialno-ekonomski položaj, socialna gibljivost, izobrazba ter verska pripadnost ter intenziteta religioznosti, rasa in kulturne značilnosti vplivajo na rodnostno obnašanje družbe preko norm in vrednot. Medtem ko so dohodek, kraj prebivanja in zaposlitev ženske okoliščine, ki neposredno delujejo na rodnost (Andorka, 1978, str. 380-382).

Mogoče je zaznati tudi drugačne funkcije družine. Razvoj in modernizacija sta procesa, ki sta družino oropala številnih funkcij. Družina ima predvsem čustveno vlogo, zagotavlja

varnost, ljubezen in skupno bivanje ter preživljanje prostega časa. Roditeljstvo je nematerialna dobrina, ki se ji ljudje odrečejo oz. se zadovoljijo z manjšim številom otrok, zaradi poudarjenih materialnih vidikov sodobnega življenja. Starši so se usmerili v kvalitetno vzgojo svojih otrok. Veliko več vlagajo v njihovo izobraževanje in stremijo k čim višjemu uspehu otroka. Bodoči starši so postavljeni pred zelo veliko zahtev, ki so jih postavile nove znanstvene discipline kot so pedagogika, psihologija in medicina. Vzgoja otroka terja zelo veliko denarnih sredstev, časa, ter tako psihične kot tudi fizične energije (Šircelj, 2006, str. 44).

Poleg tega se sodobna družba srečuje tudi s prelaganjem odraslosti v kasnejša leta. Prehod iz primarne v sekundarno družino je vse daljši, saj posamezniki dlje živijo pri svojih starših. Izmed 86. respondentov, ki več ne živijo pri starših je povprečna starost pri kateri so se posamezniki odselili od svojih staršev 23,1 leto (Slika 11). Najnižja izmerjena starost pri kateri je posameznik zapustil primarno družino je 17 let, najvišja pa kar 45 let. 26 (18%) posameznikov, izmed 116. anketirancev, še vedno živi pri starših. Največ jih je, kar 35%, pri starših živelo dalj časa zaradi izobraževanja. Nadaljnjih 22% se je kasneje osamosvojilo od svoje primarne družine zaradi prenizkih dohodkov. Le 7% jih je za vzrok navedlo brezposelnost. Ostali so navajali druge dejavnike, kot je varčevanje za stanovanje. Nekateri so se kasneje osamosvojili tudi zato, ker je hiša njihovih staršev dovolj velika in niso čutili prostorske stiske.

Slika 11: Starost pri kateri se posamezniki v Sloveniji odselijo iz hiše oz. stanovanja svojih staršev (n=80)



Pojavile so se nove oblike partnerskih zvez. Poleg tega, da vse več mladih živi v zunajzakonski partnerski zvezi, se je pojavilo poldružinsko življenje, t.i. living apart together. Gre za situacijo pri kateri partnerja ne živita v skupnem gospodinjstvu, ampak pri

svojih izvornih družinah. Ker je pomen starševstva narasel, mladi ta korak skrbno načrtujejo. Moja raziskava je pokazala, da je bilo le 12% izmed 86 prvih nosečnosti nenačrtovanih.

4 VPLIVI NIZKE RODNOSTI NA DRUŽBO

4.1 Negativne posledice nizke rodnosti

Vodilna ameriška revija Science je 2014 objavila študijo na podlagi 40. držav sveta. Ugotovili so, da lahko nizka rodnost, pod ravno 2,1 otroka na žensko, izboljšuje življenjski standard. Upoštevali so namreč tako povečane prilive v državno blagajno, zaradi večje populacije dolžnikov, kot tudi stroške, ki nastopijo z izobraževanjem otrok. A obstaja tudi spodnja meja. Rodnost, ki je tako nizka, da se rodi od 1,2 do 1,6 otrok na prebivalko, zmanjšuje družbeno blaginjo. In ravno v ta interval sodi tudi Slovenija. Našo državo so posvarili pred stroški, ki jih povzroča staranje prebivalstva ter ji predlagali, da naj začne promovirati višjo rodnost (Delo, 2014). Nizka rodnost negativno vpliva na javne finance ter obseg delovne sile.

4.2 Vpliv rodnosti na trg dela

Rodnost kreira delovanje določene družbe. Novorojene osebe so namreč potencialna aktivna delovna sila, vsekakor pa moramo všteti še dolžino odloga. Ta znaša od 15 do 25 let, spodnjo raven določa osnovnošolsko šolanje, medtem ko se v razvitih državah zgornja meja vedno bolj približuje 30. letom, zaradi vedno daljšega izobraževanja. Nov rodnostni prirastek nadomesti starejšo populacijo. Nekoliko manj vidna pa je povezava rodnosti z aktivnostjo mater. Povezava med tema dvema pojmom je negativna, več otrok kot jih ženska rodi, manj je dejavna. Vendar pa država ta dejavnik uspešno minimizira in v sodobnih državah ta povezava postaja neznatna.

Rodnost določa starostno strukturo družbe, le-ta pa je odločilen kriterij za določanje aktivne delovne sile. To je posredni vpliv rodnosti. Ravno s tem problemom se srečujemo danes, prebivalstvo se stara, vedno manj je aktivne delovne sile in premalo sredstev za vzdrževanje starejše populacije.

Le rodnost ni dovolj, da lahko opredelimo zamenjavo generacije v določeni družbi, ki nam pove kako hitro raste oz. pada delovna sila ter obnavljanje starostne strukture prebivalstva. Ne smemo zanemariti vpliva smrtnosti. Če želimo povečati delež aktivnega prebivalstva ni dovolj, da je v družbi nizka smrtnost. Odločilno je, da je smrtnost nizka pri populaciji do 30 let starosti. Ta podatek neposredno vpliva na delež aktivnega prebivalstva. Ima pa ta generacijska zamenjava različne vplive pri različnih poklicih. Pri težkih fizičnih poklicih je veliko pomembneje, da mladi in sveži ljudje zamenjajo oslabele generacijo. Medtem ko je

pri intelektualnih poklicih nekoliko manj pomemben ta priliv nove in sveže delovne sile. Navadno na vodilnih položajih ostajajo starejši ljudje z več izkušnjami.

Obstaja pa tudi delež trajno nesposobnih za delo. Ta delež zmanjšuje aktivno delovno silo. Malačič je že leta 1985 v svojem delu domneval, da tu ni razlik med spoloma. Če predpostavimo, da je od rojstva nesposobnih enak delež, manjše število nesreč žensk kaže na to, da je trajno nesposobnih žensk za delo celo manj (Malačič, 1985, str. 137-141).

Eurostat, statistični urad EU, je 2008 pripravil demografsko napoved. Ta projekcija prikazuje, da bo delež delovnega prebivalstva manjši za kar 11%. Do tega sta privedla tako daljša življenjska doba kot tudi prenizka rodnost. Koeficient starostne odvisnosti prikazuje razmerje med starostno odvisnimi, to so otroci in stari, ter delovno sposobnimi (15-64 let). Tabela 14 prikazuje koeficient starostne odvisnosti starih, torej razmerje med starim prebivalstvom (+65 let) in delovno sposobnim (15-64 let). Ta podatek je zelo zaskrbljujoč. V letu 2008 je bile 3,9 delovno sposobnih oseb na starega posameznika, čez 52 let bo to razmerje le še 1,9 : 1.

Tabela 14: Prebivalstvo EU po starostnih skupinah in izbranih letih

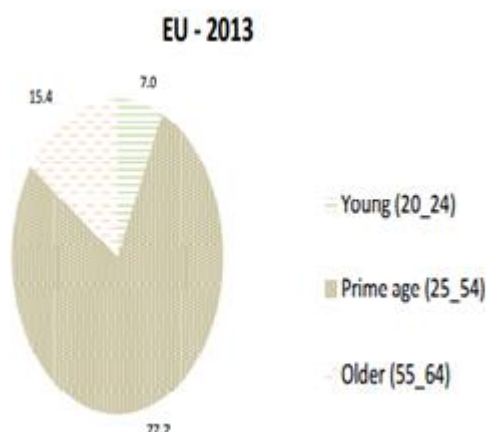
EU27	2008	2030	2060
Celotna populacija	495,4	519,9	505,7
Starostni razred 0-14	77,5	75,5	71,0
Delež v %	16	14	14
Starostni razred 15-64	333,2	321,9	283,3
Delež v %	67	62	56
Starostni razred 65+	84,6	122,5	151,5
Delež v %	17	24	30
Koeficient starostne odvisnosti starih v %	25,39	38,04	53,45

Legenda: podatki so podani v milijonih oz. v odstotkih

Vir: Info-mozaik, Evropski kazalniki: Demografski trendi in izobraževanje starejših, 2010, str. 1, tabela 1.

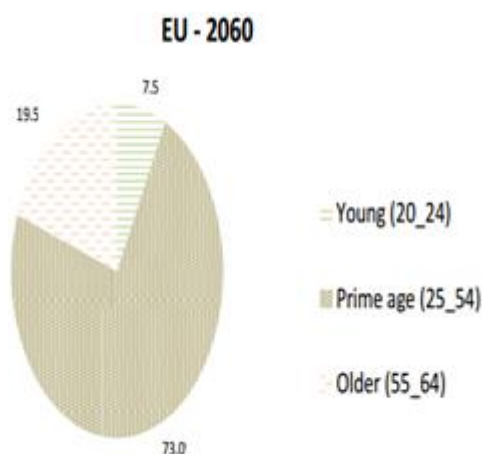
Negativni demografski trendi, kot sta staranje prebivalstva in nizka stopnja rodnosti, se lahko izravnavajo le s povečanjem delovne sile. Evropska komisija (2015) je predvidela, da se bo povečeval delež starejših delavcev. Znotraj celotnega deleža zaposlenih naj bi število starejših delavcev (od 55 do 64 let) zraslo za približno eno tretjino. Kot prikazuje Slika 12 je delež stari delavcev leta 2013 znašal 15,4% do leta 2060 pa se bo ta delež dvignil na 19,5% (Slika 13).

Slika 12: Napoved zaposlovanja glede na starostno skupino za EU, za leto 2013, v %



Vir: European Commission, *The 2015 Ageing Report, Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060)*, 2015, str. 38, graf I.2.8.

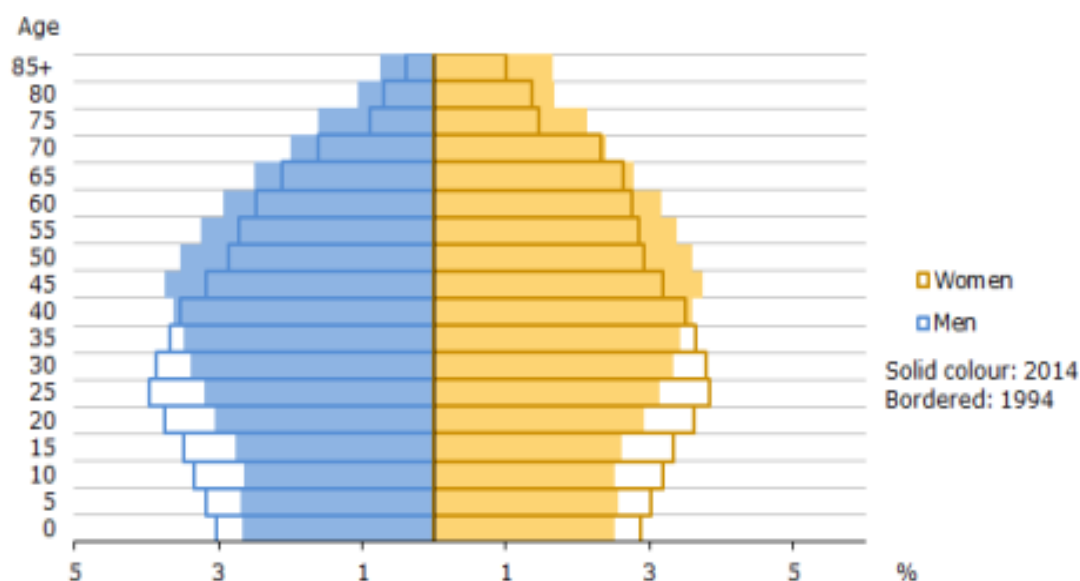
Slika 13: Napoved zaposlovanja glede na starostno skupino za EU, za leto 2060, v %



Vir: European Commission, *The 2015 Ageing Report, Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060)*, 2015, str. 38, graf I.2.8.

Skozi zgodovino lahko primerjamo delež obeh starostnih skupin. Spodnja slika prikazuje starostno piramido EU iz katere je razvidno, da piramida postaja vedno bolj podobna vazi (Slika 14). To pomeni, da se delež mladih zmanjšuje, delež starejših pa se vidno povečuje. To velja za oba spola.

Slika 14: Starostna piramida EU (27), 1.1.1994 in 1.1.2014



Vir: Eurostat, Demography report, 2015, str. 10, slika 5.

4.3 Javnofinančne posledice

4.3.1 Pokojninska blagajna

Nizka rodnost privede do staranja prebivalstva in ravno zato predstavlja velik izziv socialne in ekonomske državne politike. Povečuje se število pokojninskih upravičencev, medtem ko se delež aktivne delovne sile zmanjšuje. Posledično se ustvari vedno manjši BDP, kar onemogoča gospodarski razvoj. Po podatkih SURS-a je delež uživalcev pokojnin iz obveznega zavarovanja znašal 29,6% (Tabela 15) celotnega prebivalstva Slovenije.

Tabela 15: Povprečno število uživalcev pokojnin iz obveznega zavarovanja za Slovenijo, od leta 2006 do 2015

LETO	VRSTA POKOJNINE						
	Starostna	Invalidska	Družinska in vdovska skupaj			Delna starostna	Skupaj
			Skupaj	Družinska	Vdovska		
1	2	3	4=5+6	5	6	7	8=2+3+4+7
2006	322.617	95.736	92.304	69.297	23.007	138	510.795
2007	332.616	94.511	91.514	65.601	25.913	164	518.805
2008	342.786	93.389	91.552	62.624	28.928	206	527.933
2009	354.270	92.123	91.818	59.699	32.119	244	538.455
2010	368.615	91.051	92.628	57.097	35.531	267	552.561

se nadaljuje

Tabela 15: Povprečno število uživalcev pokojnin iz obveznega zavarovanja za Slovenijo, od leta 2006 do 2015 (nad.)

LETO	VRSTA POKOJNINE						
	Starostna	Invalidska	Družinska in vdovska skupaj			Delna starostna	Skupaj
			Skupaj	Družinska	Vdovska		
1	2	3	4=5+6	5	6	7	8=2+3+4+7
2012	401.642	89.384	93.984	52.069	41.915	398	585.408
2013	417.916	88.361	95.542	51.870	43.672	492	602.311
2014	426.083	87.250	94.878	48.781	46.097	674	608.885
2015	431.745	85.749	93.724	44.904	48.820	800	612.018

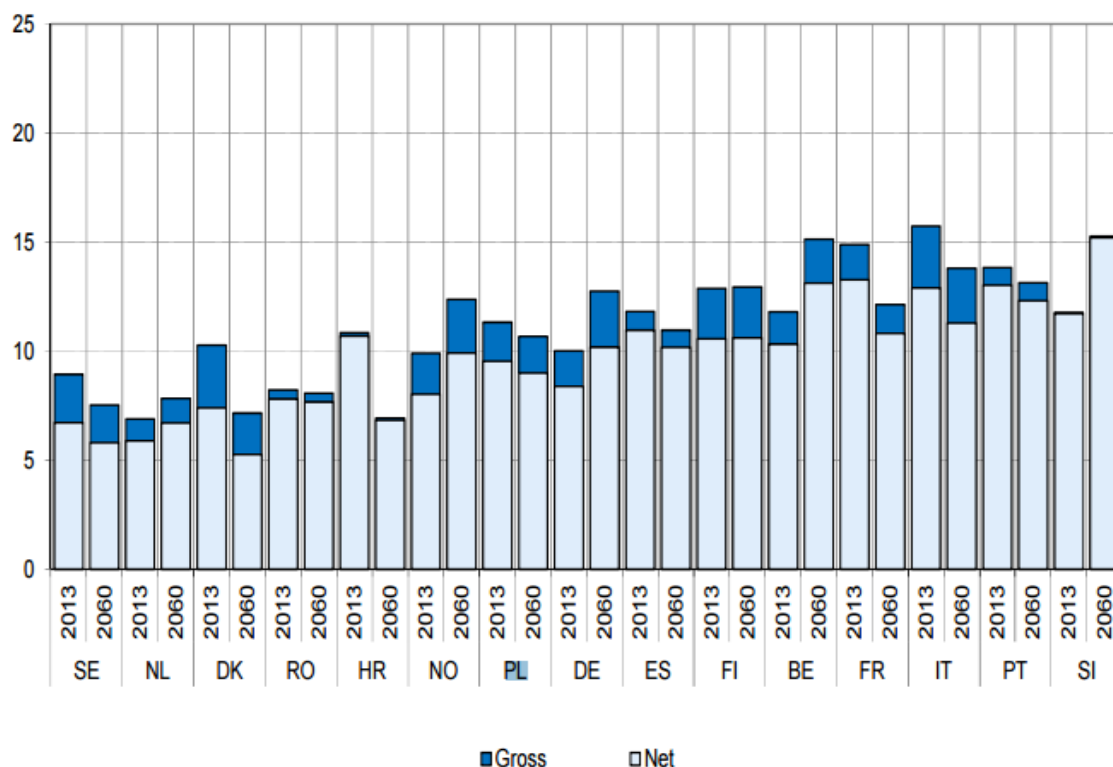
Vir: ZPIZ, Letno poročilo 2015, str. 21, tabela 2.5.

Pokojnine se financirajo s strani prispevkov, ki jih plačuje aktivna delovna sila na podlagi obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Ker narašča število upokojencev so zahteve po teh sredstvih vedno večje, kar pomeni dodatno breme za delovno silo, ki pa je hkrati tudi vedno manjša. Manjši kot je delež aktivnega prebivalstva več morajo le-ti prispevati in ustvariti, da lahko ohranimo življenjsko raven neaktivnega prebivalstva. To izhaja in zakonitosti slovenskega pokojninskega sistema, ki temelji na načelu pay as you go. Glavni vzrok za finančne nevzdržnosti je ta, da zaposlena generacija financira generacijo, ki je v pokoju. Prednost tega sistema je medgeneracijska solidarnost, velika slabost pa je neprilagodljivost problemom s katerimi se srečujemo danes, nizka rodnost ter daljša življenjska doba. Ker se prebivalstvo stara je delež upravičencev vedno večji (Dolenc & Posavec, 2010, str. 18-25).

Ker bodo potrebe po delovni sili vse večje in jih ne bo mogoče potešiti z rodnostjo, bo Slovenija primorana sprejeti ukrepe s katerimi bo poskušala povečati produktivnost dela. Ker se daljša življenjska doba se tudi meja produktivnosti in delovnih sposobnosti starejših delavcev pomika navzgor. Dokler se obnavlja njihove veščine in znanja so lahko konkurenčna delovna sila, še posebno kadar delodajalci s pridom izkoriščajo njihove izkušnje.

So pa vsi ti procesi velik zalogaj za javne finance na državni ravni in ravni EU. Do leta 2050 je predvideno, da se bodo izdatki povezani s starostjo povečali za približno 4% BDP, za Slovenijo je predvideno, da celo do 7% BDP. Evropska komisija je predvidela, da se bo ta primanjkljaj nadomestil z zmanjšanjem javne porabe namenjene izobraževanju. Le-ta naj bi se do leta 2050 zmanjšala za 0,5% (Ješelnik, 2008, str. 23). Evropska komisija je leta 2015 v svojem poročilu raziskovala ta problem. Zaznala je različne dinamike gibanja pokojninskih izdatkov zaradi različnih pokojninskih sistemov držav članic. Za Slovenijo je pričakovano napovedala višje izdatke do leta 2060 (Slika 15).

Slika 15: Javnofinančni izdatki za pokojnine v 2013 in 2060 za EU (v %BDP)



Vir European Commission, The 2015 Ageing Report, Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060), 2015, str. 82, graf II.1.14.

Sorazmeren ukrep za izognitev visokim prispevkom je daljšanje delovne dobe skladno z daljšanjem pričakovane življenjske dobe, kajti višanje rodnosti in posledično večanje potencialne delovne sile lahko blagodejno vplivata na javne finance le dolgoročno.

4.3.2 Zdravstvena blagajna

Struktura prebivalstva, pri katerem prevladujejo stari ljudje, je značilna za celo Evropo. Kot prikazuje tabela v nadaljevanju, je Slovenija zelo blizu evropskega povprečja glede deleža BDP-ja, ki je namenjen zdravstvenim izdatkom. Leta 2009 je naša država porabila 6,8% BDP-ja za zdravstvene izdatke, medtem ko je evropsko povprečje 6,7% BDP-ja. So pa tako pri nas kot pri ostalih evropskih državah izkazani trendi rasti izdatkov za zdravstveno oskrbo prebivalstva (Tabela 16), ravno zaradi vseh medicinskih ukrepov, ki so povezani z omogočanjem rojstev pri starejših nosečnicah ter zaradi staranja prebivalstva, delež starih članov družbe je vedno višji, le-ti pa potrebujejo več zdravstvene oskrbe.

Tabela 16: Izdatki za zdravstvo v EU-27, za leta 2000, 2008 ter 2009

	Celotni izdatki za zdravstvo, v % BDP ¹			Javni izdatki za zdravstvo, v % BDP		
	2000	2008	2009	2000	2008	2009
EU-27²	7,3	8,3	9,0	5,3	6,2	6,7
Avstrija	9,9	10,4	11,0	6,6	8,1	8,6
Belgija**	9,0	10,1	10,9	7,6	7,4	8,2
Bolgarija	6,1	7,2	np	6,6	4,2	np
Ciper	5,7	5,8	np	3,7	2,5	np
Češka	6,5	7,1	8,2	2,4	5,9	6,9
Danska	8,3	10,3	11,5	5,9	8,4	9,8
Estonija	5,3	6,1	7,0	6,8	4,8	5,3
Finska	7,2	8,4	9,2	4,1	6,2	6,8
Francija	10,1	11,2	11,8	5,1	8,7	9,2
Grčija	7,9	9,7	np	8,0	5,9	np
Irska	6,3	8,7	9,5	4,7	6,7	7,2
Italija	8,1	9,1	9,5	4,6	7,0	7,4
Latvija	6,0	6,6	6,8	5,8	3,6	4,3
Litva	6,5	6,6	7,6	3,2	4,8	5,6
Luksemburg	5,8	6,8	np	4,5	5,7	np
Madžarska	7,0	7,2	7,5	5,2	5,2	5,2
Malta	6,8	7,5	np	5,0	5,8	np
Nemčija	10,3	10,7	11,6	4,9	8,1	8,9
Nizozemska	8,0	9,9	12,0	8,2	7,4	9,5
Poljska	5,5	7,0	7,4	5,0	5,1	5,3
Portugalska	8,8	10,1	np	3,9	7,1	np
Romunija	5,2	5,4	5,7	6,4	4,5	4,5
Slovaška	5,5	8,0	9,1	3,6	5,4	6,0
Slovenija	8,3	8,4	9,3	4,9	6,0	6,8
Španija	7,2	9,0	9,5	6,1	6,5	7,0
Švedska	8,2	9,2	10,1	5,2	7,6	8,2
Zdr. kraljestvo	7,0	8,7	9,8	7,0	7,2	8,2

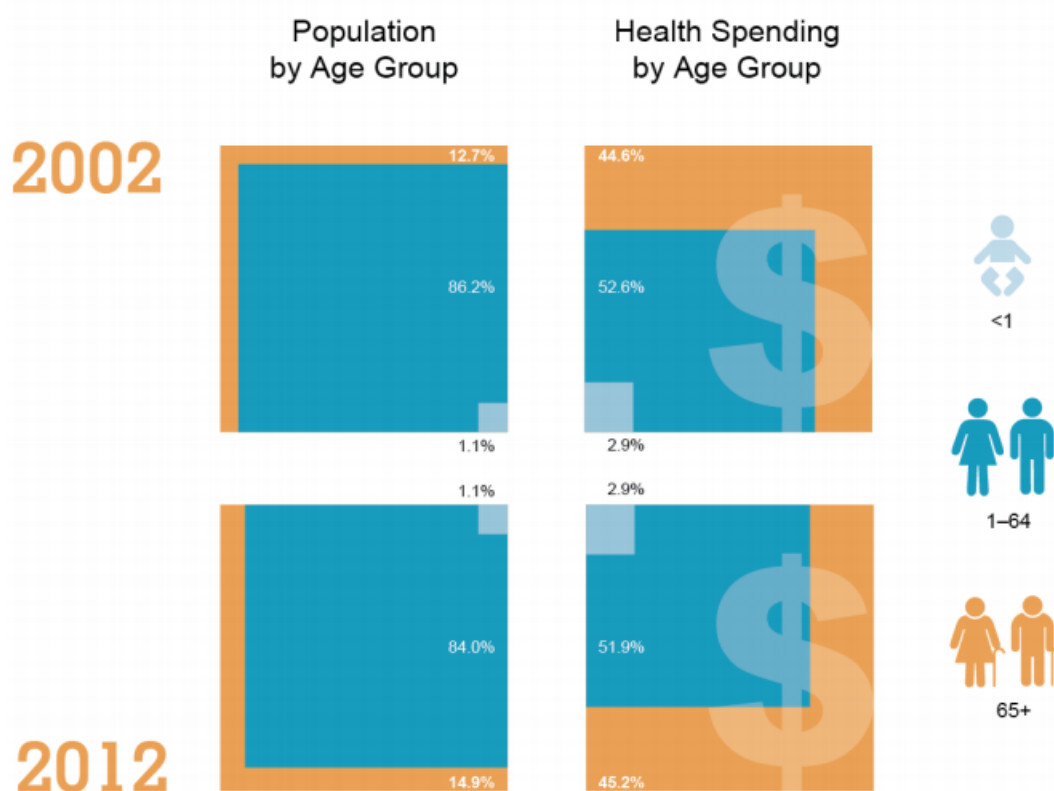
Vir: UMAR, Poročilo o razvoju, Izdatki za zdravstvo, 2012, str.179.

Ženske so začele zavestno odlagati rojstva v kasnejša leta. To je danes mogoče tudi zaradi napredne medicine. Nič nenavadnega niso nosečnice po 40. letu starosti. Seveda pa to terja svoj davek. Takšne nosečnosti so povezane z večjimi tveganji.

Plodnost začne padati ženskam že v poznih 20. letih, ko pa dopolnijo 35. let se krivulja plodnosti začne strmo pomikati navzdol. Ženske dajo najprej prednost svoji karieri in finančni preskrbljenosti, kljub temu si želijo izkusiti materinstvo, le da ga prestavijo na poznejša leta. Je pa takrat primerljivo manj možnosti za zanositev, zato je nemalokrat potrebna zdravstvena pomoč v obliki zdravljenja neplodnosti in več možnosti za spontano prekinitev nosečnosti ter večja zdravstvena tveganja za novorojenčka. Vsaka nosečnost sredi 30. let je za žensko tvegana in jo kot tako tudi obravnavajo. Zaradi večjega rizika je takšni nosečnici na voljo več zdravstvenih pregledov in dodatna zdravniška pomoč.

Povečane potrebe po zdravstvenih storitvah imajo nosečnice v svojem 4. desetletju starosti ter stari ljudje. In ker se prebivalstvo stara je teh ljudi vedno več. Čeprav se je življenjska doba podaljšala, so ljudje po 65. letu starosti še vedno nosilci kroničnih bolezni in fizične onemoglosti. Najhujše je, ker se delež teh ljudi povečuje, hkrati se večja tudi višina sredstev, ki jih država nudi za osnovno zdravstveno oskrbo (Slika 16). Izračuni Ministrstva za zdravje so pokazali, da so zdravstveni izdatki, za državljana starejšega od 65 let 4,5-krat višji od zdravstvenih izdatkov za mlajšega sodržavljana. Pričakujemo lahko, da bodo ti stroški le še rasli, saj se prebivalstvo stara (Ješelnik, 2008, str. 32-22).

Slika 16: Zdravstveni izdatki po starostnih skupinah, 2002 in 2012



Vir: CIHI, *National Health Expenditure Trends 1975 to 2014*, 2014, str. 16

5 UKREPI ZA SPOPADANJE S PADAJOČO RODNOSTJO

Glavno jedro demografske politike je ustavno zagarantirana pravica do svobodnega odločanja o rojstvih otrok. Je hkrati pravica posameznika in dolžnost države, da prebivalstvu omogoči uresničevanje le-te. Ni pa to le pravno vprašanje, podrejeno je namreč družbenoekonomskim ciljem.

Poznamo dva tipa prebivalstvene politike. Prva je kvantitativna oz. količinska in vpliva na obseg ter količino prebivalstva. Njene podkategorije so razširitvena, znotraj katere ločimo pronatalitetno (učinkuje na rojstva) in imigracijsko (vpliva na priseljevanje ali odseljevanje), omejitvena, tudi ta se deli antinatalitetno (učinkuje na rojstva) in na emigracijsko (vpliva na priseljevanje in odseljevanje) ter prerezdelitvena. Druga se imenuje kvalitativna oz. kakovostna. Literatura jo poimenuje evgenična politika in skrbi za kakovost prebivalstva (Malačič, 2006, str. 278).

Značilnost sodobnih razvitih družb je, da se je umaknila družbena zavest o reprodukciji, nadomestila jo je individualna odločitev o tehtanju možnosti. Prebivalstvena politika mora težiti predvsem k uveljavitvi nove vrednote, to je družina s tremi otroci. Države se veliko raje poslužujejo pronatalitetne kot imigracijske politike. S priseljevanjem ne bo mogoče dolgoročno nadomestiti izpada rodnosti, hkrati pa imajo politike priseljevanja velik politični podton in povzročajo številne družbene neredne. Države se pretežno poslužujejo ekonomskih ukrepov. Na mikro ravni poskušajo zmanjšati stroške vzgoje otroka in uveljavljajo ukrepe za lažje organiziranje službenega in družinskega življenja. Predvsem ženskam poskušajo olajšati delitev vloge med materjo in delavko. Primeri takih ukrepov so otroški dodatki, brezplačni zdravstveni pregledi nosečnic in novorojenčkov, denarne pomoči mladim materam, subvencionirano in ustrezno organizirano otroško varstvo, brezplačno šolanje, ugodne možnosti za nadaljnje izobraževanje otrok, delno ali polno plačan porodniški dopust, možnost plačane bolniške odsotnosti v času bolezni otrok, možnosti za reševanje stanovanjskega problema in podobno. Makro ukrepi so povezani predvsem z davčnimi olajšavami za družine z otroci. Pomembno je tudi investiranje državnih sredstev v institucije vzgoje in varstva otrok. Pomembno pa je, da je prebivalstvena politika načrtovana in določena vnaprej ter so državljani seznanjeni z njo, sicer ostane le črka na papirju brez učinka (Boškić et al., 2010, str.35-67).

Nekoliko bolj avtoritativne države se poslužujejo ukrepov s katerimi bolj neposredno vplivajo na svobodo odločitve o rojstvih otrok. Ljudje so načrtovanje družine ponotranjili in so dobro ozaveščeni o možnostih kontracepcije, umetne prekinitve nosečnosti in sterilizacije. Države se lotijo omejevalnih ukrepov s katerimi prepovejo uporabo kontracepcije, še veliko bolj pogosta pa je določba o prepovedi abortusa. Sodobne države so že vzpostavile določene pogoje pod katerimi posameznikom omogočajo tudi umetno prekinitve nosečnosti. Ker se povečuje poudarek človekovih pravic, se danes države veliko

raje lotijo ukrepov, s katerimi pripomorejo k temu, da se par samostojno odloči za rojstvo potomca, to pa je težko doseči le z ekonomskimi ukrepi. Ljudi je potrebno izobraževati o nizki rodnosti in poudarjati vrednote velike družine in starševstva.

Za razliko od pronatalitetne, migracijska politika ni tako neomejena. Države so ubrale selektivno migracijsko politiko, najdemo pa lahko tudi sisteme s kvotami. Te države diskriminatorno izbirajo potencialne priseljence. Vstop dovoljujejo le izobraženim in višje kvalificiranim migrantom, ki prihajajo le iz določenih držav (Malačič, 2006, str. 282-289). Gre za administrativne ukrepe, ki posegajo v svobodo gibanja. Je pa Evropska unija močno posegla v samovoljo držav glede podobnih ukrepov.

V samih začetkih Slovenije kot samostojne države še nismo ubrali načrtane prebivalstvene politike. Uvedla je le nepovezane ukrepe brez neposrednih demografskih ciljev. V duhu socialne države je Republika Slovenija uvedla otroške dodatke, porodniški dopust, brezplačno zdravstveno varstvo otrok, sofinanciranje otroškega varstva, paket opreme za novorojenčka, preference za družine z otroci pri dodelitvi stanovanj in posojil itd.

Na našem ozemlju je bila v drugi polovici 50. let 20. stoletja odpravljena prepoved abortusa in uvedeni so bili pogoji zanj. Pravica do svobodnega odločanja o rojstvih otrok je postala ustavna. Čez približno 20 let so se v javnosti začele porajati razburkane debate o prebivalstveni politiki, ki pa jih je problematika osamosvajanja utišala in nadomestila (Malačič, 2006, str. 282-289).

Sodobna ideologija držav se usmerja k uravnovešanju moških in ženskih vlog, t.i. individualni spolni režim. Država mora uveljavljati enake možnosti za oba spola, za razliko od familiarnega režima, ki je temeljil na delitvi vlog med moškim in žensko oz. med gospodarjem in gospodinjo. Pri tem režimu je zabrisana vloga države pri ustvarjanju družine, saj finančno breme vzdrževanja družine nosi mož. Tržno gospodarstvo pa je začelo poudarjati izobrazbo in ženskam omogočilo preboj na trg dela. Je pa s tem na ženske padlo dvojno breme, nosi odgovornost svojega delovnega mesta in skrb za družino. Velikokrat je ta obremenjenost tako velika, da poveča konkurenčnost moških napram ženskam. Optimalna je enakovredna delitev dela med obema spoloma. Tem družbenim spremembam morajo slediti tudi ukrepi na delovnih mestih. Če ni možne kombinacije med delom in starševstvom, se ženske raje odločajo za prvo. Država nosi odgovornost, da uskladi in poenoti plače obeh spolov ter spodbuja odgovorno očetovstvo tudi v osebni sferi. Država mora nositi del stroškov vzgoje otrok in reorganizirati institucije na način, ki bo omogočil bolj kakovosten čas staršev in otrok. Koristno je, da država podpira alternativne in fleksibilne oblike zaposlitve. Tudi trg je sam pripeljal do določenih sprememb zaradi preobremenjenosti. Ni več le javnih otroških vrtcev, dodobra so se uveljavila tudi zasebna otroška varstva. Liberalni trg sam poskrbi za uvedbo konkurenčnih ukrepov (Ule & Kuhar, 2003, str. 121-123).

SKLEP

Rodnost je demografski pojav. Opisuje nam razmerje med živorojenimi otroci in ženskami v svoji rodni dobi, to je med 15. in 49. leti starosti in se meri za določeno časovno obdobje. Za uravnoteženo rast prebivalstva mora ta vrednost znašati 2,08 otroka na žensko. Navadno se razvite države srečujejo z nizko rodnostjo, rodnost, ki znaša 2,1 otroka na žensko namreč povečuje življenjski standard. V Sloveniji smo presegli tudi to vrednost, saj se rodnostna stopnja v Sloveniji vrti med 1,2 in 1,6 otroka na žensko. Zato se Slovenija že sooča z negativnimi posledicami prenizke rodnosti. Problematika rodnosti se ne odraža le v zasebni sferi, pač pa tudi na nivoju celotne države. Nizka rodnost ter daljšanje življenjske dobe sta privedla do staranja prebivalstva. Delež starih je vedno večji in, zato so vedno močnejša sila na političnem področju. Ta problem je še posebno izrazit pri vsakokratnih slovenskih parlamentarnih volitvah. Stranka Desus je že od leta 1996 prisotna v državnem zboru. Zastopa interese upokojencev in je močen zaviralec reform in ukrepov pokojninskega sistema, zato je v Sloveniji zelo težko sprejeti ukrepe na račun starega prebivalstva, kljub svetovni gospodarski krizi. Ta račun pa plačajo interesi mlajše generacije. Srečujemo se tudi z ekonomskimi posledicami. Ženske zavestno prestavijo materinstvo na drugi rok in tako je vedno več nosečnic, ki so starejše od 35 let. Takšne nosečnosti veljajo za rizične in zato jim država namenja dodatna finančna sredstva za dopolnilno zdravniško oskrbo. Nove generacije so vedno manjše, kar pomeni, da je manjši tudi pritok nove delovne sile. Število pokojninskih upravičencev pa nasprotno, narašča. Zato so delavci vedno bolj obremenjeni z višino državnih prispevkov in različnimi davčnimi obveznostmi.

Čeprav nizka rodnost prizadene celotno državo, ljudje na ta problem gledajo z distance. Odločitev za starševstvo je postala izključno individualna in pretehtana. Do tega so pripeljali številni dejavniki. Nekateri delujejo posredno, drugi neposredno. Najbolj osnovni dejavniki so biološki procesi. Le odločitev za starševstvo, ni dovolj. Potrebne so biološke predpostavke, kot so na primer redni spolni odnosi in plodnost. Razvila se je moderna kontracepcija, ki je močno omejila naravno reproduktivnost. Ljudje so dobro ozaveščeni in večji uporabe različnih zaščitnih sredstev. Ker pa je danes celotna družba postala kapitalistična in potrošniška je tudi otrok postal primerljiv ostalim dobrinam. Upoštevajo se tako stroški kot tudi koristi, ki nastopijo z novorojenčkom. Finančna obremenjenost danes stopa v ospredje, ljudje so omejeni z višino dohodka, medtem ko stroški otroka naraščajo. Razvila se je namreč doktrina odgovornega starševstva, ki dodatno obremenjuje starše. Zato je pomembno, da se temu prilagodijo tudi družbeni odnosi. Tako kot je ženska postala konkurenčna moškemu na trgu delovne sile, je pomembna izenačitev vlog tudi v zasebni sferi. Matere so navadno zaposlene za polni delovni čas, doma pa opravljajo še vsa gospodinjstva dela ter nego in vzgojo otroka. Novi socialni vlogi se morajo prilagoditi tudi gospodinjstvu in uvesti enakopravno delitev gospodinjstevskega dela in skrbi za otroka. Čeprav se države poslužujejo različnih ukrepov s katerimi želijo pospešiti rodnost, gre pri zanositvi in donositvi otroka za individualno odločitev. Ravno zato ne gre zanemariti psiholoških

dejavnikov. Posameznik ima svojo individualno lestvico prioritet. Zelo pomembne so urejene partnerske razmere ter izkušnje z vzgojo otroka, lahko so pozitivne ali negativne. Obstajajo tudi kulturni dejavniki, kot sta verska in etnična pripadnost. Vera ter vaško okolje spodbujata mlade, da se odločijo za družinsko življenje, vendar oba izgubljata na pomenu. V ospredje sta stopila izobraževanje in stabilna zaposlitev. Ljudje stremijo k dosegu svojih potencialov, zato se v prvih letih svojega življenja posvetijo karieri. Še vedno pa si večina ljudi otroka želi, vendar šele potem, ko si bodo ustvarili zadostno ekonomsko zaledje, da bodo otroka kvalitetno vzgojili. Na mladih namreč svet stoji in družbeni procesi so pripeljali do tega, da preferira močnejše in boljše posameznike namesto kvantitetnega pogleda. Prihodnost pripada namreč tistim, ki se pripravljajo nanjo danes. Starši so tisti, ki nosijo breme, da svoje potomce pripravijo na bodočnost. Šele ko uredijo svoje življenje, lahko začnejo postavljati temelje za življenje svojega naslednika. In tega se naša družba dodobra zaveda, kar se odraža tudi v nižji rodnosti.

LITERATURA IN VIRI

1. Andorka, R. (1978). *The Determinants of Fertility in Advanced Societies*. London: Methuen.
2. Blake, J., & Kingsley, D. (1956). Social Structure and Fertility: An Analytic Framework. *Economic Development and Cultural Change*, 4(3), 211-235.
3. Boškić, R., Dremelj, P., Kovač, N., Nagode, M., Rakar, T., & Stropnik, N. (2010). *Raziskava o vplivih veljavnih ukrepov družinske politike na odločanje za otroke*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
4. CIHI. (2014). *National Health Expenditure Trends, 1975 to 2014*. Ottawa: Canadian Institute for Health Information.
5. Černič Istenič, M. (1994). *Rodnost v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
6. Dolenc, P., & Posavec, M. (2010). *Empirično ocenjevanje obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Sloveniji*. Koper: Fakulteta za management.
7. Dragoš, S. (2001). Cerkev/država: ločitev ali razločitev. *Teorija in praksa*, 38(3), 440-455.
8. European Commission. (2015). *The 2015 Ageing Report, Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060)*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
9. Eurostat. (2013). *Fertility statistics in relation to economy, parity, education and migration*. Najdeno 31. julija 2016 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics_in_relation_to_economy,_parity,_education_and_migration
10. Eurostat. (2015a). *Demography Report, Short Analytical Web Note 3/2015*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
11. Eurostat. (2015b). *Partnersko življenje v Sloveniji: poroke, ločitve, otroci*. Najdeno 31. julija 2016 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriages_and_births_in_Slovenia/sl
12. Freedman, D. A. (1965). On the Asymptotic Behavior of Bayes Estimates in the Discrete Case II. *The Annals of Mathematical Statistics*, 36(2), 454-456.
13. Info-mozaik. (2010). *Evropski kazalniki: Demografski trendi in izobraževanje starejših*. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije.
14. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. (2000). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC.
15. Janežič, Z. (2011). *Razlogi za in proti odločitvi za prvega otroka* (diplomsko delo). Koper: Fakulteta za humanistične študije Koper.
16. Ješelnik, N. (2008). *Ekonomске posledice staranja prebivalstva* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

17. Josipovič, D. (2004). *Geografija Slovenije 9. Dejavniki rodnostnega obnašanja v Sloveniji*. Ljubljana: Založba.
18. Kuhar, M. (2007). Odnos mladih odraslih do ustvarjanja družine in rojevanja. *IB revija*, 314(497.4), 50-61.
19. Malačič, J. (1985). *Sodobno obnavljanje prebivalstva in delovne sile*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
20. Malačič, J. (2006). *Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli* (6. izdaja). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
21. Marković Bach, A. (2007). *Vpliv izobrazbe, dohodka ter stroška otroka na rodnost*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
22. Misra, R. & Panigrahi, B. (1996). Effects of age on attitudes towards working women. *International Journal of Manpower*, 17(2), 3-17.
23. Preston, Samuel H. (1986). Changing Values and Falling Birth Rates. *Population and Development Review*, 12(2), 176-195.
24. S.P. (2014). Nizka rodnost v Sloveniji znižuje življenjsko raven. *Delo*. Najdeno 31. julija 2016 na spletnem naslovu <http://www.delo.si/novice/slovenija/nizka-rodnost-v-sloveniji-znizuje-zivljenjsko-raven.html>
25. Statistični urad Republike Slovenije. (b.l.). *Prebivalstvena piramida Slovenija 1971-2080*. Najdeno 31. julija 2016 na spletnem naslovu <http://www.stat.si/PopPiramida/Piramida2.asp>
26. Statistični urad Republike Slovenije. (2015a). *Rojeni, Slovenija, 2014*. Najdeno 31. julija 2016 na spletnem naslovu <http://www.stat.si/statweb/prikazi-novico?id=5284&idp=17&headerbar=15>
27. Statistični urad Republike Slovenije. (2015b). *Partnersko življenje v Sloveniji: poroke, ločitve, otroci*. Najdeno 31. julija 2016 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriages_and_births_in_Slovenia/sl
28. Stropnik, N. (1997). *Ekonomski vidiki starševstva*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
29. Širčelj, M. (2006). *Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
30. Ule, M., & Kuhar, M. (2003). *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
31. UMAR. (2012). *Poročilo o razvoju 2012*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj
32. Wertheimer Balatić, A. (1982). *Demografija: stanovništvo i ekonomski razvitak*. Zagreb: Informator.
33. ZPIZ. (2016). *Letno poročilo 2015*. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije.

PRILOGA

Priloga: Anketa – dejavniki rodnosti

Q1 - Ali imate otroka?

- ☐ da
- ☐ ne

IF (1) Q1 = [2]

Q2 - Kaj je glavni razlog, da še nimate otrok?

- ☐ zdravstvene težave
- ☐ se izobražujem
- ☐ nimam partnerja
- ☐ nimam službe
- ☐ nimam urejenega stanovanjskega vprašanja
- ☐ Drugo:

IF (1) Q1 = [2]

IF (2) Q1 = [2]

Q3 - Ali v prihodnje načrtujete imeti otroka?

- ☐ da
- ☐ ne

IF (1) Q1 = [2]

IF (3) Q3 = [1]

Q4 - Kateri razlog bo prevladoval pri vaši odločitvi za prvega otroka?

Možnih je več odgovorov

- ☐ želja po otroku
- ☐ trden partnerski odnos
- ☐ urejene stanovanjske razmere
- ☐ višji dohodek
- ☐ stabilna in redna zaposlitev
- ☐ Drugo:

IF (1) Q1 = [2]

IF (4) Q3 = [2]

Q5 - Zakaj ne?

Priloga: Anketa – dejavniki rodnosti

IF (5) Q1 = [1]

Q6 - Koliko otrok imate?

- ☐ 1
☐ 2
☐ 3
☐ 4+

Q7 - V kolikšni meri posamezni razlog vpliva na vašo odločitev za rojstvo otroka?

Ocenite od 1 (sploh ne velja zame) do 5 (zelo velja zame):

	1	2	3	4	5
že imam toliko otrok kot si jih želim oz. si ne želim otrok	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
moje zdravstveno stanje tega ne dovoljuje	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
moje delo in službene obveznosti tega ne dovoljujejo	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
želim ohraniti svojo sedanjo življenjsko raven	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
(še en) otrok bi preveč stal	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
preveč me skrbi prihodnost otrok	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
neenakopravna delitev dela v gospodinjstvu med mano in partnerjem/-ko	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
urejeno zdravstveno varstvo	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
zagotovljeno varstvo otroka	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
dokončano izobraževanje	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Q8 - Kakšna je vaša lestvica vrednot? Dodelite jim vrednosti od 1 (nepomembno) do 5 (zelo pomembno):

	1	2	3	4	5
kariera	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
družina	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
višji dohodek	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
prosti čas	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
materialne dobrine	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Q9 - Ali vas k vaši odločitvi lahko spodbudijo novi državni ukrepi?

- ☐ da
☐ ne

Priloga: Anketa – dejavniki rodnosti

IF (6) Q9 = [1]

Q10 - Kateri?

Q11 - Katero obliko enkratne socialne pomoči ste oz. bi izbrali ob rojstvu otroka?

- ☐ denarna pomoč
☐ oprema za novorojenčka

IF (7) Q1 = [1]

Q12 - Kaj je bil vaš glavni razlog, da ste se odločili imeti 1. otroka?

Možnih je več odgovorov

- ☐ nosečnost je bila nenačrtovana
☐ želja po otroku
☐ trden partnerski odnos
☐ urejene stanovanjske razmere
☐ višji dohodek
☐ stabilna in redna zaposlitev
☐ Drugo:

IF (8) Q1 = [1]

Q13 - Kaj je vplivalo na vašo odločitev za rojstvo otroka?

	v nikakršni meri	v majhni meri	v srednji meri	v veliki meri
želja partnerja/partnerka	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
moji sorodniki, znanci in prijatelji so imeli otroke	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
menil/-a sem, da je to moja dolžnost zaradi celotne družbe	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
urejeni stanovanjski pogoji	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
želja po otroku	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
izboljšana situacija v službi/poklicu mi je to dovoljevala	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Priloga: Anketa – dejavniki rodnosti

IF (8) Q1 = [1]

Q14 - Kako ukrepi družinske politike vplivajo na vašo odločitev za otroka?

	v nikakršni meri	v majhni meri	v srednji meri	v veliki meri
brezplačni vrtec za nadaljnje otroke	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
dodatek za veliko družino	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
otroški dodatek	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
porodniški dopust s polnim nadomestilom plače	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
davčne olajšave za otroke	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Drugo:	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Q15 - V kolikor bi/ste zanosili sredi izobraževanja oz. šolanja ali bi/ste otroka obdržali?

- ☐ da
☐ ne

Q16 - Ali ste se že kdaj poslužili umetne prekinitve nosečnosti oz. splava?

- ☐ da
☐ ne

IF (9) Q16 = [1]

Q17 - Ali ste splav opravili iz:

- ☐ zdravstvenih razlogov
☐ materialne oz. finančne nezmožnosti vzgoje otroka
☐ želje partnerja
☐ prevelike odgovornosti
☐ Drugo:

Priloga: Anketa – dejavniki rodnosti

Q18 - Kakšen je vaš zaposlitveni status?

- ☐ samozaposlen
- ☐ zaposlen za polni delovni čas
- ☐ zaposlen za krajši delovni čas
- ☐ kmet
- ☐ gospodinja
- ☐ brezposelen
- ☐ dijak ali študent
- ☐ upokojenec
- ☐ Drugo:

IF (10) Q18 = [2, 3]

Q19 - Vam delodajalec omogoča alternativne oblike dela za lažje usklajevanje dela in družinskega življenja:

	nikoli	redko	pogosto	vedno
omogoča fleksibilen delovni čas	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
dovoli delo z doma	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
omogoča delitev delovnega mesta	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
tolerira bolj pogosto odsotnost	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
razume nenapovedano odsotnost	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Drugo:	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Q20 - Vnesite ustrezno višino neto prihodka, ki pade na družinskega člana v vaši družini:

- ☐ 0-250 eur
- ☐ 250-500 eur
- ☐ 500-750 eur
- ☐ 750-1000 eur
- ☐ 1000+ eur

Q21 - Ali lahko s tem dohodkom pokrijete vse stroške (stanovanje, vzgoja otroka, itd.)

- ☐ da
- ☐ ne

Priloga: Anketa – dejavniki rodnosti

Q22 - Bi se bili pripravljeni odreči delu dohodka, da bi v zameno preživel več časa z družino?

- ☐ ne bi se odrekel/-a dohodku
- ☐ odrekel/-a bi se do 10% dohodka
- ☐ odrekel/-a bi se do 20% dohodka
- ☐ odrekel/-a bi se do 30% dohodka
- ☐ odrekel/-a bi se do 40% dohodka
- ☐ odrekel/-a bi se do 50% dohodka in več

Q23 - Ali bi bili pripravljeni prestaviti starševstvo zaradi napredovanja v službi/karieri?

- ☐ ne
- ☐ s starševstvom bi počakal/-a manj kot 1 let
- ☐ s starševstvom bi počakal/-a od 1 do 3 let
- ☐ s starševstvom bi počakal/-a od 3 do 5 let
- ☐ čakal/-a bi toliko časa, kolikor bi bilo potrebno

Q24 - Katero obliko kontracepcije uporabljate?

Možnih je več odgovorov

- ☐ ne uporabljam kontracepcije
- ☐ kondome
- ☐ hormonsko kontracepcijo
- ☐ sterilizacija
- ☐ naravna kontracepcija (npr. prekinjen spolni odnos)
- ☐ Drugo:

IF (11) Q24 = [Q24a]

Q25 - Ali ste kdaj uporabljali kontracepcijo?

- ☐ da
- ☐ ne

IF (11) Q24 = [Q24a]

IF (12) Q25 = [1]

Q26 - Katero obliko kontracepcije ste uporabljali?

Možnih je več odgovorov

- ☐ kondome
- ☐ hormonsko kontracepcijo
- ☐ naravna kontracepcija (npr. prekinjen spolni odnos)
- ☐ Drugo:

Priloga: Anketa – dejavniki rodnosti

Q27 - Ali ste se soočali oz. se soočate z neplodnostjo?

- ☐ da
- ☐ ne

Q28 - Ali ste uporabljali oz. uporabljate katero od alternativnih oblik zanositve?

- ☐ strokovna svetovanja
- ☐ zdravila
- ☐ kirurški posegi
- ☐ postopki OBMP (oploditev z biomedicinsko pomočjo)
- ☐ ne uporabljam

Q29 - Kakšen je vaš zakonski stan?

- ☐ samski
- ☐ poročen
- ☐ zunajzakonska skupnost
- ☐ ločen/razvezan
- ☐ vdovel

Q30 - Ali ste verni

- ☐ Da
- ☐ Ne

Q31 - Kakšne so vaše stanovanjske razmere?

- ☐ živim pri starših
- ☐ živim v najemniškem stanovanj oz. hiši
- ☐ živim v lastnem stanovanju oz. hiši

IF (13) Q31 = [2, 3]

Q32 - Do katerega leta starosti ste živeli pri starših?

Q33 - Kaj je glavni razlog da ste živeli oz. še živite pri starših?

- ☐ izobraževanje
- ☐ prenizki dohodki
- ☐ brezposelnost
- ☐ Drugo:

Q34 - Prosim vnesite vašo starost:

Priloga: Anketa – dejavniki rodnosti

Q35 - Spol:

☐ moški

☐ ženski